

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Andra kammaren.

Nr 33.

Tisdagen den 20 mars.

Kl. 3,30 e. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 13 och den 14 innevarande mars.

§ 2.

Föredrogos var för sig Kungl. Maj:ts å kammarens bord vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen, nr 101, angående vissa ändringar i föreskrifterna om avlöning av lärarinnorna vid statsunderstödda enskilda läroanstalter m. m.;

till jordbruksutskottet propositionen, nr 108, angående anslag till lindring av fraktkostnader för kalk m. m.;

till bankoutskottet propositionen, nr 112, angående pension åt preparatorn vid Sveriges geologiska undersökning J. P. Lönnblads änka Maria Charlotta Lönnblad, född Broqvist;

till lagutskottet propositionen, nr 118, med förslag till lag med särskild bestämmelse att tills vidare gälla i fråga om skydd för vissa främmande patent;

till konstitutionsutskottet propositionen, nr 111, med förslag dels till ändrad lydelse av §§ 49 och 53 regeringsformen samt § 2, § 37 mom. 1, § 42, § 43 mom. 2, § 54, § 55 och § 58 riksdagsordningen dels ock till lag angående ändrad lydelse av 5 § i stadgan den 26 maj 1909 om val till riksdagens utskott; samt

till lagutskottet propositionerna:

nr 110, med förslag till lag om ändring i vissa delar av sjölagen; och

nr 117, med förslag till lag om ändrad lydelse av 20 kap. 2 § samt 24 kap. 3 § strafflagen.

§ 3.

Herr *Lindhagens m. fl.* på kammarens bord liggande motion, nr 345, som nu föredrog, remitterades till konstitutionsutskottet.

Andra kammarens protokoll 1917. Nr 33.

§ 4.

Vidare föredrogos, men bordlades åter konstitutionsutskottets utlåtande nr 6, statsutskottets utlåtanden nr 35 och 36, bankoutskottets utlåtanden nr 18—20, andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtanden nr 7 och 8 samt andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 10.

§ 5.

Interpellation.

Ordet lämnades härefter på begäran till

Herr Bengtsson i Göteborg, som yttrade: Herr talman! Den under krisen fortgående hyresstegringen har nu nått en sådan abnorm höjd, att det synes vara statsmyndigheternas plikt att omedelbart ingripa för att från hyresgäster, som skyddslösa ligga i händerna på fastighetsägare och hyresvärdar, avvända en hotande katastrof. Varje dag för med sig budskap om att hyresgästerna, icke minst i landets huvudstad, äro föremål för ett orimligt utpressningssystem. Hyrorna stegras på ett sätt, som icke alls svarar mot de faktiska merkostnaderna. Uppenbarligen äro jobberi och spekulation av det mest osunda slag med i spelet. För den stora massan av hyresgäster, vare sig de tillhöra arbetarklassen eller de lägre tjänstemännen, är situationen hart när förtvivlad. I dessa bostadsbristens dagar, då det är ytterst svårt att erhålla en lägenhet, äro hyresgästerna på nåd och onåd beroende av husvärdarna. Om de icke till och med långt före laga uppsägningstid förbinda sig att betala oförsynt höjda hyror, riskera de att bli utan tak över huvud.

I ett sådant hyresgästernas nödläge är det statsmyndigheternas plikt att utan en dags dröjsmål ingripa. Den av K. M:t den 5 maj 1916 utfärdade förordningen om medling i hyrestvister är ju en åtgärd i rätt riktning. Denna förordning är dock av allt för ringa verkan för att råda bot på det onda. Bestämmelsernas komplettering med anmälningsplikt räcker heller icke till. Ledamöterna i Stockholms hyresnämnder anse situationen ohållbar. I många fall äro de ur stånd att åstadkomma medling. På det allvarligaste bör det övervägas att, liksom i England, Danmark och Norge, utrusta hyresnämnderna med befogenhet att fastställa hyror. Motion i detta syfte föreligger visserligen till riksdagens behandling. Men det ligger fara i varje dags dröjsmål. Ett ögonblickligt ingripande från regeringens sida är av behovet påkallat.

Ett annat svårt missförhållande å bostadsmarknaden är den stora bostadsbristen, som bottnar i den ringa byggnadsverksamheten. De främsta orsakerna till att bostadsproduktionen under krisen icke alls motsvarar behovet äro dels fastighetskreditens försämring, dels den enorma prisökningen å byggnadsmateriel. På den första olägenheten har K. M:t sökt råda bot genom den av riksdagen antagna propositionen om beviljande av 4 miljoner kr. till lån för uppförande

av bostadshus med smålägenheter. I fråga om beredande av byggnadsmateriel till rimligt pris föreligger dock ännu icke något förslag från regeringen. Hur nödvändigt det är att åtgärder utan tidsutdräkt vidtagas framgår med tydlighet av en av K. M:t föranstaltad undersökning angående prisstegringen å byggnadsmateriel. Enligt denna har prisnivån inom byggnadsämnesbranschen sedan krigsutbrottet stegrats med 50—60 % till april 1916 och med 80—100 % till november månad samma år. Prisstegringen å det avverkade rundtimret har varit 40—50 %, å bjälkar, sparrar, plank och bräder 70—80 %. Det svenska byggnadsjärnet har ungefär tredubblats i pris. Tegelpriiset har stegrats med omkring 50 % och torde ytterligare gå upp, då Norge stadgat exportförbud å tegel. Till samma eller något högre nivå ha priserna stigit på cement, kalk och kakelgods.

Interpellation.
(Forts.)

Då denna ständigt fortgående stegring i byggnadsmaterielpriserna hotade att förlama hela byggnadsverksamheten gav K. M:t den 28 mars 1916 i uppdrag åt en särskild kommission att taga byggnadsmateriel frågan under överbäggande. Byggnadsmaterielkommissionen föreslog bl. a. att av trä- och järnindustrin, som leverera de viktigaste byggnadsmaterielen, uttaga smärre kompensationsavgifter, som beräknades ge sammanlagt 2 1/2 milj. kr. årligen, att ställas till förfogande för anskaffande av billigt trä och järn. Byggnadsmateriel frågan ansågs emellertid av statsrådet och chefen för civildepartementet kräva ytterligare utredning, vadan dess framläggande till 1916 års riksdag icke medhålls. I K. M:ts nämnda proposition om 4-miljonersanslaget till byggnadslån säger departementschefen om byggnadsmateriel frågan: »Spörsmålet har dock alltjämt varit föremål för oavslätlig uppmärksamhet från min sida.» Halva 1917 års riksdag är nu gånngen utan att någon K. M:ts proposition föreligger.

Med denna motivering tillåter jag mig hemställa om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för civildepartementet få ställa följande frågor:

1) Kan det förväntas, att statsrådet omedelbart ingriper för att hejda de oskäligen hyresstegringarna?

2) Kan det förväntas, att proposition om beredande av billigare byggnadsmateriel blir redan under denna riksdag framlagd av Kungl. Maj:t?

Denna anhållan bordlades.

§ 6.

Herr *Bogren* avlämnade en motion i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 92, med förslag till förordning om särskilda avdrag vid 1917 års taxering till bevillning för inkomst samt till inkomst- och förmögenhetsskatt.

Nämnda motion, som erhöi ordningsnumret 346, blev på begäran bordlagd.

§ 7.

Herr talmannen gav härpå ordet till

Herr Löwegren, som anförde: Jag hemställer, att andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtanden nr 6, 7, 8, 9 och 10 måtte på morgondagens föredragningslista uppföras sist bland två gånger bordlagda ärenden.

Ifrågavarande hemställan bifölls av kammaren.

§ 8.

Justerades protokollsutdrag.

§ 9.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr *Svensson* i Eskilstuna under den 21 mars,
 » *Eriksson* i Grängesberg » » 21 » och
 » *Borg* » 7 dagar fr. o. m. den 21 mars.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 3,48 e. m.

In fidem
Per Cronvall.

Onsdagen den 21 mars, f. m.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Föredrogs herr *Bengtssons* i Göteborg vid kammarens sammanträde nästlidna gårdag framställda, men då bordlagda anhållan att till herr statsrådet och chefen för civildepartementet få framställa spörsmål, huruvida från regeringens sida omedelbart ingripande är att förvänta mot de oskäligen hyresstegringarna, m. m.; och blev berörda anhållan av kammaren bifallen.

§ 2.

Herr *Bogrens* på kammarens bord liggande motion, nr 346, som nu föredrogs, hänvisades till bevillningsutskottet.

§ 3.

Till avgörande förelåg först andra kammarens fjärde tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av herrar *Nilssons* i Tånga och *Holmströms* motion, nr 85, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående den skånska stenkolsgruveindustriens övertagande av staten. *Ang. statens övertagande af den skånska stenkolsgruveindustrien.*

I en inom andra kammaren väckt och till dess fjärde tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 85, hade herrar *Nilsson* i Tånga och *Holmström* hemställt, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsamt utredning, huruvida och under vilka förutsättningar den skånska stenkolsgruveindustrien borde övertagas av staten, samt om framläggande för riksdagen av de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Reservation hade likväl avgivits av herrar *Andersson* i Gävle, *Leksell*, *Vennerström* och *Johansson* i Sollefteå, vilka ansett, att utskottet bort hemställa om bifall till motionen.

Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrien.

(Forts.)

Sedan utskottets hemställan blivit uppläst, gav herr talmannen på begäran ordet till

Herr Andersson i Gävle, som yttrade: Som synes av nu föreliggande utskottsbetänkande, ha utskottets samtliga medlemmar icke kunnat ena sig om samma förslag, utan har jag jämte tre andra ledamöter av utskottet avgivit en reservation.

På det hela taget kan man dock, för så vitt man får döma av utskottets motivering, se, att hela utskottet ställt sig ganska välvilligt till motionen. Möjligen är dock denna välvilja från utskotts-majoritetens sida i hög grad beroende på att man velat se ett visst samband emellan det nu föreliggande förslaget och riksdagens år 1916 fattade beslut i kraft- och bränslefrågan samt i fråga om djupborrningarna i Skåne, ty utskottet skriver i början av sin motivering bl. a. följande: »Den av motionärerna framförda frågan om utredning rörande den skånska stenkolsgruveindustriens övertagande av staten bör enligt utskottets mening ställas i samband med 1916 års riksdagsbeslut i besläktade frågor.» Därom råder icke delade meningar bland reservanterna. Tvärtom anse vi det synnerligen lämpligt, att det av herrar Nilsson i Tånga och Holmström i motion framförda förslaget bör behandlas i samband med de frågor, som 1916 års riksdag fattade beslut i. Med andra ord reservanterna ta konsekvenserna av den uttalade meningen angående sambandet mellan nu föreliggande fråga och riksdagens i fjol fattade beslut. Motionärerna äro av samma mening, vilket de också uttryckligen framhållit i sin motion.

Vad innehåller då riksdagens år 1916 fattade beslut? Därom lämnar utskottet följande upplysningar.

»Såsom också motionärerna framhållit, beslöt nästföregående riksdag att ställa till Kungl. Maj:ts förfogande ett belopp av 140,000 kronor för verkställande av djupborrningar i Skåne å sådana platser, där det syntes finnas icke alltför ringa utsikt för att i berggrunden påträffa brytvärda stenkolsförande lager. I sin skrivelse rörande detta ärende uttalade riksdagen 'den förvissningen, att Eders Kungl. Maj:t före borrhningsarbetenas verkställande träffar anstalter i syfte att, därest sådana brytvärda mineralfyndigheter, beträffande vilka tillfyllestgörande bestämmelser icke finnas förut stadgade, skulle under arbetenas gång påträffas, statens intressen må bliva vederbörligen tillgodosedda'.»

Så skriver utskottet.

För min del må jag säga, att det vill till en ganska fri tolkning av denna riksdagsskrivelses innebörd för att ur den kunna utläsa något, som ger ens en antydning om att man med denna skrivelse även skulle ha avsett en utredning, gående ut på att staten eventuellt skulle övertaga den skånska stenkolsindustrien. Jag för min del kan icke utläsa något dylikt.

Det står visserligen i slutet av här åsyftade riksdagsskrivelse, att statens intressen må bliva vederbörligen tillgodosedda, men jag tror, att det råder delade meningar om vad som är statens verkliga

intressen i dylika frågor. En del hålla före, att statens intressen äro tillräckligt tillgodosedda, därigenom att den s. k. enskilda företagsamheten sättes i stånd att exploatera våra naturtillgångar på det sätt, som bäst passar den, och de anse sig knappast hava någon skyldighet att taga hänsyn till vare sig staten eller sina medmänniskor. En del andra, och till dem hör jag, anse, att staten till gagn för det allmänna och till värn för de ekonomiskt svaga i samhället bör förvärva och om möjligt driva den verksamhet, varom här är fråga.

Beträffande det andra riksdagsbeslutet, som utskottet här åberopar i sin motivering, heter det i utskottsbetänkandet: »Samma riksdag», d. v. s. 1916 års riksdag, »beslöt också i anledning av väckta motioner att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, 'huruvida och på vilket sätt, med synpunkt företrädesvis inriktad på upprättande av någon vetenskaplig-praktisk institution, staten må kunna medverka till varaktigt befrämjande av en planmässig kraft- och bränslepolitik'.»

icke heller denna skrivelse nämner något om utredning angående statens övertagande av den skånska stenkolsindustrien, och det är dock detta, som utgör kärnpunkten i motionärernas yrkande.

Utskottet fortsätter vidare:

»Motionärerna hava i sin motivering bland annat uttalat sig för att en inventering av stenkolstillgångarna i landet måtte komma till stånd. Ett steg i riktning mot en sådan inventering är enligt utskottets mening taget genom beslutet om djupborrningar. Det torde därför vara lämpligt att avvakta resultatet av dessa borringar, innan ytterligare åtgärder i samma syfte vidtagas. De beslutade borringarnas resultat bör också enligt utskottets mening bliva känt, innan åtgärder vidtagas för att eventuellt bereda staten ökat inflytande över den skånska stenkolsgruveindustrien.»

För min del har jag ganska svårt att förstå, varför den här begärda utredningens igångsättande skulle anstå, till dess att djupborringarnas resultat blivit känt. Anser utskottet över huvud taget, att åtgärder möjligen böra vidtagas för att eventuellt bereda staten ökat inflytande över den skånska stenkolsgruveindustrien, så kunna väl dessa utredningar bedrivas samtidigt med de nu pågående djupborringarna utan att på något sätt skada eller försena dessa.

Det förefaller mig, tvärt emot vad utskottet säger, som om dessa arbeten rätteligen borde bedrivas samtidigt, ty därigenom vinner man tid, och motionärerna ha särskilt starkt i sin motion påpekat behoven av en skyndsamt utredning.

Utskottet fortsätter vidare i sin motivering med följande: »Utskottet har jämväl den uppfattningen, att den vid fjolårets riksdag beslutade stora utredningen rörande en planmässig kraft- och bränslepolitik, vid vilken det säkerligen kommer att tagas vederbörlig hänsyn till de skånska stenkolens betydelse som bränsle, och varvid måhända även frågan om den skånska stenkolsgruveindustriens förstärkande kan komma under omprövning, bör få slutföras, innan riksdagen begär en särskild utredning rörande den detalj i hela bränsleproblemet, som rör de skånska stenkolen.»

*Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrien.*

(Forts.)

Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrien.
(Forts.)

Ja, utskottet uttalar sig enligt mitt förmenande allt för optimistiskt, när det i detta sammanhang säger, att »måhända även frågan om den skånska stenkolsgruveindustriens förstatligande kan komma under omprövning». Detta ingår, så vitt jag kan se, icke i riksdagens förut fattade beslut, men vill man hava saken under omprövning, så är enklaste vägen den att biträda vad reservanternas föreslagit, ty då kommer en skrivelse till stånd, och man får frågan prövad i det sammanhang, i vilket den enligt mitt förmenande bör prövas. När sedan utskottet talar om att frågan om de skånska stenkolen är en detalj av vårt stora bränsleproblem, så är detta sant, men det är en mycket viktig detalj, ty så vitt det ännu är känt, finnes icke inom vårt land stenkol på någon annan plats än i Skåne. Detta bör utgöra ytterligare ett skäl, varför en undersökning angående stenkolsgruveindustriens förstatligande snarast möjligt bör komma till stånd.

Utskottet fortsätter vidare:

»Slutligen är det enligt utskottets uppfattning för närvarande en mindre lämplig tidpunkt för att verkställa den av motionärerna begärda utredningen. De hava själva framhållit, att de rådande högkonjunkturerna framkallat en stegring av den skånska stenkolsgruveindustriens aktier med omkring 100 procent. Då utredningen givetvis skulle hava till huvudsakligt syftemål att utröna det pris, för vilket industrien ifråga kunde förvärfvas av staten, är det uppenbart, att en utredning nu skulle giva ett värde, som, om statsinlösen på grund av detsamma genomfördes, komme att medföra avsevärd förlust för staten, då konjunkturerna nedgå och de bättre utländska kolen åter kunna konkurrera med de mindervärdiga skånska stenkolen.»

Ja så skriver utskottet.

Vad då först gäller det pris, som eventuellt staten skulle betala, lär det väl knappast i sakens nuvarande läge kunna bedömas, men man får hoppas, att en blivande utredning skall lämna klarhet i denna sak. Enligt mitt förmenande är det emellertid icke alldeles nödvändigt, att bolaget sättes i tillfälle att gent emot det allmänna eller staten utnyttja kristidens högkonjunktur på ett obehörigt sätt.

Vad sedan angår den förlust, som staten skulle enligt utskottets förmenande göra, då bättre utländska kol åter kunde konkurrera med de mindervärdiga skånska kolen, så tror jag, att de utländska stenkolen en lång följd av år efter kriget komma att stå högt i pris och att det kanske dröjer årtionden, innan man kan tala om billiga utländska stenkol. Konkurrenten i detta avseende kan icke alls bli så fruktansvärd, som utskottet förutsatt. Till sist ber jag få påminna om de åtgärder, som torvkommittén i dagarna lär ha föreslagit. Kommittén har kommit så långt, att den förordar, att staten bl. a. genom sina organ skall driva förädlingsverksamhet i våra torvmossor.

Är det då icke alldeles naturligt, att staten om möjligt tillförsäkrar sig de skånska stenkolen, som vi av allt att döma icke ha något överflöd utav. Det synes mig vara ett verkligt statsintresse, som det här är fråga om och som borde beaktas.

Varken motionärerna eller reservanterna ha blundat för de svårigheter, som möjligen kunna möta, då det gäller att tillgodogöra sig de skånska stenkolen. Det är oss väl bekant, att stenkolsupptagningen i Skåne är av den natur, att den måste drivas i samband med annan industriell verksamhet, vilket givetvis komplicerar detta problem ganska väsentligt. Vi tro dock icke, att dessa omständigheter skola vara öövertvinnerliga, och i varje fall böra de icke lägga hinder i vägen för den påyrkade utredningen.

Vi ha med vårt förslag icke sagt, att staten under alla förhållanden och till vilka priser som helst skall inlåta sig på denna affär. Vi ha endast anhållit om en skyndsam utredning av frågan, samt att resultatet av undersökningen må föreläggas riksdagen.

Herr talman! På grund av vad jag anført ber jag att få yrka avslag på utskottets hemställan och bifall till den vid betänkandet fogade reservationen.

Häruti instämde herr *Leksell*.

Vidare anförde

Herr *Holmström*: Herr talman! Utskottet synes hysa den uppfattningen, att tillgången på skånska stenkol är synnerligen knapp, då det säger här i betänkandet, att »de beslutade borrhningarnas resultat bör enligt utskottets mening bliva känt, innan åtgärder vidtagas för att eventuellt bereda staten ökat inflytande över den skånska stenkolsgruveindustrien». Om jag jämför dessa tillgångar med hela landets stenkolsbehov, äro de givetvis icke stora, men ändock större, än vad flertalet föreställer sig. Man har beräknat dessa tillgångar till 300 miljoner ton. För närvarande brytas knappa 400,000 ton årligen; det är alltså ungefär en sjuhundrafemtiondedel av tillgången. Även om man tredubblar den nuvarande produktionen, skulle förråden räcka ett par tre hundra år framåt. En sådan höjning kan möjliggöras inom en ganska snar framtid därigenom, att man öppnar flera schakt och skaffar flera arbetare. Denna möjlighet föreligger, även om man frånser det resultat, som djupborrningarna kunna giva. Skulle detta resultat bliva gynnsamt, bliva givetvis möjligheterna så mycket större. I varje fall utgöra dessa tillgångar en så avsevärd bränsleresurs, att de kunde utnyttjas betydligt mera, än vad nu sker.

Stenkolsbristen hotar för närvarande att lamslå vår industri; fabriker och verkstäder, som hava fullt upp med arbete, stå inför eventualiteten att få stoppa; järnvägarna, vilkas trafikförmåga är överbelastad och som till följd därav behöfve insätta extratåg, få i stället göra indragningar till obehag och skada för trafikanter och resande; de av våra kraftverk och belysningsverk, som begagna stenkol för att förse allmänheten med ljus, kraft och värme, få göra inskränkningar till obehag för den konsumerande allmänheten. Det står klart för envar, vad de »svarta diamanterna» hava för betydelse i samhället nu mera än någonsin förut.

Ang. statens övertagande an den skånska stenkolsgruveindustrien.

(Forts.)

Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolgruve-
industrien.

(Forts.)

Nu finnes detta material inom landets gränser, låt vara i begränsad kvantitet, men förråden äro dock så stora, att de tåla en ökad avverkning, och en sådan kunde bliva till stor nytta särskilt i sådana tider, då vi av en eller annan anledning lida brist på utländska stenkol. Staten är landets största stenkolförbrukare, och staten begagnar även lejonparten av de svenska stenkolen. Jag tror därför, att det skulle vara ekonomiskt fördelaktigt för staten att taga hand om denna produktion. I mer än två år hava prisen på svenska stenkol varit enormt höga, mycket högre, än produktionskostnaden plus en skäligen företagarvinst motiverat. Dessa höga stenkolspriser har staten och andra förbrukare av de svenska stenkolen fått betala. Det är givet, att om staten hade hand om produktionen, skulle sådana omotiverade prisförhöjningar kunna undvikas.

Nu ställer sig utskottet icke i princip emot vad vi föreslagit i motionen. Det ställer sig blott avvaktande, och ett av skälen för dess avvaktande hållning är, att priset på aktierna nu är så högt, att det skulle bliva förlust för staten att nu övertaga dem. Jag föreställer mig, att priset på aktierna icke kommer att sjunka under den närmaste tiden. Vi hava säkerligen att emotse höga pris å stenkol lång tid framåt, och då kommer också priset på aktierna att hålla sig uppe. Det är flera skäl, som medverka till detta. För det första äro alla reservförråd av stenkol uttömda, och de skola så småningom fyllas. För det andra blir det säkerligen i de krigförande länderna, där man producerar mest stenkol, brist på arbetare. Man kan icke i en stenkolsgruva skicka ned folk, som äro mer eller mindre invalider eller krymplingar. Det måste vara starkt och kraftigt folk, och då det givetvis blir stor efterfrågan på arbetare inom övriga industriella områden, går arbetaren icke gärna ned i stenkolsgruvorna. Han fordrar i varje fall mera betalning för detta arbete, och då blir det ökade produktionskostnader. För det tredje är det brist på tonnage, som gör sig gällande med ty åtföljande höga frakter. Av dessa anledningar komma stenkolsprisen säkerligen att hålla sig uppe ganska lång tid framåt, och skola vi vänta med utredningen, till dess det blir lägre aktiepriser, tror jag, att vi få vänta synnerligen länge.

Det är ett ord i utskottsbetänkandet, som man saklöst kunnat utelämnat. Där står ordet »mindrevärdig». Det heter nämligen: »— — — de bättre utländska kolen åter kunna konkurrera med de mindrevärdiga skånska stenkolen.» Jag kan icke underlåta att reagera mot detta uttryck, ty de skånska stenkolen äro dock icke så mindrevärdiga, som utskottet tyckes tro. Visserligen kunna de icke tävla med de bästa utländska, men den övervägande delen av de skånska stenkolen äro dock av god beskaffenhet. Denna uppfattning, att de skånska kolen skulle vara mindrevärdiga, har varit till stor skada för industriens utveckling. För en del år sedan var det så, att ingen ville begagna dessa stenkol. Stenkolsindustriens ledande män fingo fara omkring till industriidkarna och begagna hela sin övertalningsförmåga för att få dem att begagna den svenska varan. Till och med eldarna ville icke veta av den. Man fick från stenkolsverken skicka ut eldare till industriidkarna för att undervisa deras

eldare, huru de skulle använda dessa kol. Så kom man fram till år 1912, då den stora engelska kolgruvstrejken gick av stapeln. Det blev knappt om stenkol här i landet. En del industriidkare försökte då med de svenska stenkolen och blevo belättna med dem, och sedan dess har marknaden ökat för dessa stenkol.

*Ang. statens
övertagande af
den skånska
stenkolgruv-
industrin.*

(Forts.)

Herr talman! Jag har icke av de skäl utskottet förebragt blivit övertygad om att det icke skulle vara ekonomiskt fördelaktigt för staten att övertaga denna industri. Det är ytterligare ett skäl, som talar för detta, och det är, att statens järnvägar genomkorsa kolfälten i olika riktningar, och detta underlättar ytterligare för staten att taga hand om dessa kolfält.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till motionen.

Med herr Holmström förenade sig herrar Nilsson i Tånga och Nilsson i Kabbarp.

Herr Bäckström: Herr talman, mina herrar! Såsom den ärade reservanten herr Andersson i Gävle angav, har utskottet ställt sig synnerligen välvilligt mot motionärernas framställning, och det just av de skäl, kan jag säga, som en av motionärerna nu också i det sista anförandet närmare utvecklat. Utskottet har dock, med hänsyn till frågans samband med två riksdagsskrivelser, som kommit till stånd med anledning av beslut vid fjolårets riksdag ausett lämpligast, att riksdagen ställer sig avvaktande än så länge. Det har ju sagts av herr Andersson i Gävle, att utskottet givit en mycket fri tolkning åt dessa riksdagsskrivelserns innebörd, när det kunnat intaga en sådan ståndpunkt. Men jag tror, att om man vill se saken i dess rätta dager, så skall man också upptäcka det samband, som utskottet velat finna mellan riksdagsskrivelserna och motionärernas framställning.

Som skäl för denna utredning angavs också, att de djupborrningar, som nu ske lämpligast borde samtidigt åtföljas av den av motionärerna begärda utredningen. Ja, denna syn på saken vill jag icke disputeras om. Men det vill jag hava sagt, att, enligt min mening utredningen nog, såsom utskottet också uttalat, sker bäst, när djupborrningarnas resultat blivit känt. Ty det kan tänkas, att sådana fyndigheter göras vid djupborrningarna, att statens intressen på ett mjukare och mera ekonomiskt sätt kunna tillgodoses vid denna tidpunkt.

När en av motionärerna nyss vänt sig mot att utskottet använt uttrycket »mindrevärdig» om de skånska stenkolen, så vill jag säga, att detta ord icke heller tilltalar mig. Men inom utskottet har givits sådana upplysningar av personer, som äro inne i förhållandena, att utskottet ansåg sig med allt skäl kunna vid en jämförelse mellan de svenska stenkolen och andra stenkol, som användas inom landet, begagna detta uttryck. Vad motionären uttalar om motståndet mot dessa kols användning före kristiden, giver också skäl för det uttalande, som utskottet här haft. Den omständigheten, att industrien vid Höganäs före krisen i sin kanske väsentligaste del ba-

Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrin.

serades just på utnyttjande av vissa biprodukter, som vinnas vid stenkolsbrytning, säger ungefär detsamma, som utskottet med det uttrycket velat hava sagt.

(Forts.)

Herr Andersson i Gävle tyckte, att bolaget där nere icke borde få utnyttja krigskonjunkturen mot statens intresse. Ja, det tror jag nog, att vi litet var äro ense med herr Andersson om att vilja förebygga. Men detta lär nu icke kunna ske genom det yrkande, som herr Andersson ställt sig bakom. Vi få väl ändå bida tiden och sedermera utnyttja kristidens lärdomar för att bättre tillgodose statens intressen.

Utskottet har icke, såsom motionärerna och reservanterna yrkat, velat för närvarande ingå på frågan om den skånska stenkolsindustriens förstatligande, dels emedan kristidens läge själfvallet kan irverka menligt på sakens bedömande nu och dels emedan det här gäller en industri, som står bland de främsta om icke främst i fråga om ett efterföljansvärt tillgodoseende av inom densamma anställda arbetskrafters intressen. Och detta sistnämnda förhållande har också på det amplaste vistordats till och med av en på detta område så kritisk granskare och vederhäftig domare som herr Fabian Månsson, vilken vid ett mycket uppmärksammat tillfälle på ett synnerligen sympatiskt sätt gav uttryck för sitt och riksdagskamraternas intryck av Höganäs-Billesholmsbolagets verksamhet från olika synpunkter. Även om icke ett sådant uttalande får tillmätas vidare betydelse, förefaller det mig likväl med hänsyn till detta och vad utskottet i övrigt framhållit motbjudande, om denna kammare genom ett beslut i motionens riktning nu skulle särskilt rikta sig mot denna industri, som genom en energisk, klok och framsynt ledning utan särskilt statskydd nått en verklig rangplats i landet — icke minst i den riktning, i vilken det parti, motionärerna och reservanterna tillhöra, vill verka.

Herr talman, jag ber därför att få hemställa, att denna kammare måtte bifalla utskottets hemställan och avslå motionärernas och reservanternas yrkande.

Herr Lindhagen: Jag ber att få fästa herrarnas uppmärksamhet på en sak, som icke framgår av vare sig motionen eller utskottsbetänkandet, nämligen att stenkolsfyndigheter här i landet icke få inmutas. Genom 1886 års lagstiftning är bestämt, att det skall vara beroende på koncession av Konungen, som prövar, huruvida sådan koncession skall beviljas. Vad således angår den del av motionen, som avser ännu icke exploaterade stenkolsfyndigheter, har Kungl. Maj:t genom denna koncessionslagstiftning ett medel i sin hand att på ett kraftigt sätt gå motionärernas önskemål till mötes.

För övrigt ber jag att få instämma med reservanterna.

Herr Andersson i Gävle: Det är ingen, som bestritt, att det finns ett samband mellan nu föreliggande förslag och riksdagens år 1916 fattade beslut i närbesläktade frågor. Men detta kan väl

*Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrien.*

(Forts.)

icke innebära, att man ur dessa beslut eller ur riksdagsskrivelserna med anledning därav skall läsa ut något, som icke står där. Ger man sig in på en sådan tolkning, löper man fara att misstaga sig. Jag ber att få erinra om att vi inom fjärde tillfälliga utskottet haft erfarenhet av detta — och vi komma till detta litet längre fram under dagens lopp. I följ. förelåg till utskottets behandling en motion av herr Linders angående petroleum, då utskottet ansåg, att de åtgärder, som borde vidtagas, skulle komma under omprövning av trustkommittén. Vi voro icke ensamma om den uppfattningen, som fördes till torgs i utskottet, där det yrkades, att motionen måtte av kammaren avslås, vilket också bifölls. Nu i år visar det sig emellertid, att detta var ett misstag. Trustkommittén har nämligen icke alls haft något uppdrag att behandla detta ämne, och det stod icke heller i riksdagsskrivelsen till Kungl. Maj:t. Samma blir förhållandet, ifall man icke säger tydligt ifrån vart man vill komma, ty då kommer det att råda delade meningar om vart den och den riksdagsskrivelsen egentligen syftar.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr *Branting* instämde häruti.

Herr *Bäckström*: Endast några ord! Herr *Andersson* i Gävle har här framhållit vådan av att ett utskott går in på tolkningen av innebörden i en riksdagsskrivelse. Det ger jag honom rätt i. Men i detta fall läser man icke kunna borttolka, att utskottet haft stöd för sin uttalade mening.

Med anledning av herr *Lindhagens* yttrande vill jag säga, att han har här räckt en så kraftig hand åt utskottet till stöd för den mening, som utskottet uttalat sig för, då han erinrade om lagens stadgande, att Kungl. Maj:t har att i förekommande fall bevilja koncession, när stenkolsfyndigheter upptäckas, och om sådan koncession beviljas av Kungl. Maj:t, äger Kungl. Maj:t vid varje särskilt tillfälle medel i sin hand att trygga statens intressen i den mån, Kungl. Maj:t finner för gott. Det är just detta, utskottet anser, att Kungl. Maj:t aldrig kommer att uraktlåta i en framtid, när sådana fyndigheter upptäckas.

Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteeringsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller fjärde tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 9, röstar

Ja;

Ang. statens
övertagande av
den skånska
stenkolsgruve-
industrien.

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 121 ja mot 72 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 4.

Vidare föredrogos vart för sig lagutskottets utlåtanden:

nr 16, i anledning av väckt motion om ändring i 30 kap. 11 § rättegångsbalken;

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om inskränkning i inmutningsrätten; och

nr 18, i anledning av väckt motion om upphävande av förordningen den 4 maj 1855 angående vissa föreskrifter till kyrkotuktens upprätthållande.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 5.

Ang. ifråga-
satt anslag för
odling och
insamling
av medicinal-
växter.

Efter härpå skedd föredragning av jordbruksutskottets utlåtande, nr 23, i anledning av väckt motion om anslag till understödjande av rektor J. Henrikssons verksamhet för odling och insamling av medicinalväxter, yttrade

Herr von Sneider n: Herr talman! Jag kan icke underlåta att före avgörandet av detta ärende yttra mig något med anledning av det slut, vartill utskottet kommit. Jag beklagar, att utskottet kommit till ett avslagsyrkande, varigenom utsikten blir ingen eller ringa till att riksdagen skall sättas i tillfälle att ge sitt erkännande åt en synnerligen gagnande verksamhet — låt vara på ett anspråkslösare område, men dock ett av utskottet såsom gagneligt erkänt verksamhetsområde — och detta vid en tidpunkt, då detta erkännande ännu tager formen av understöd åt en fortsatt verksamhet.

Jag vill emellertid egentligen vända mig mot ett skäl för avslag, som utskottet framfört. Utskottet ger sitt amplaste erkännande åt den person, det gäller, och den verksamhet, varom här är fråga, men utskottet säger sig icke kunna tillstyrka bifall till förslaget, alldenstund en tillfredsställande utredning saknas rörande sättet för ifrågavarande verksamhets bedrivande. Vi finna, att här går igen ett och samma skäl, som vi nu så ofta finna hos de ledande utskotten, d. v. s. att utredning saknas från motionärens sida. Då detta är ett tämligen flagrant exempel på att så icke är förhållandet, kan jag icke underlåta att påpeka detta för kammaren. Sättet på vilket denna verksamhet skall bedrivas är angivet i motionen. Det är uppdelat i fem punkter i densamma; och jag kan vidare meddela, att

motionen framkommit i samförstånd med kungl. medicinalstyrelsen, och att dessa fem punkter där äro uppsatta. Med den lilla erfarenheten jag har av utskottsverksamhet, kunde jag icke förutsätta annat än att utskottet, innan det gick att avgöra denna fråga, skulle vänt sig till vårt lands främsta administrativa medicinska auktoritet för att där få ett uttalande i frågan. Jag ansåg detta så mycket mera naturligt, som rektor Henriksson redan är i besittning av ett statsunderstöd å 500 kronor, vilka medels användning kontrolleras av medicinalstyrelsen; och jag har vid motionen fogat den redogörelse för anslaget användning, som rektor Henriksson förlidet år ingav till medicinalstyrelsen. Detta anslags otillräcklighet har jag även visat därigenom att av redogörelsen framgår, att utav dessa 500 kronor, som lämnats, ha i direkta kontanta utlägg åtgått icke mindre än 490 kronor 5 öre.

Ang. ifrågasatt anslag för odling och insamling av medicinalväxter.
(Forts.)

Detta var det ena skälet för avslagsyrkandet. Det andra lyder så, att utskottet saknar utredning beträffande »de villkor och bestämmelser, som torde böra uppställas för anslaget utgående». Naturligtvis böra sådana uppställas. För mig står det som fullkomligt självklart, att även detta högre anslag bör utgå under kontroll av medicinalstyrelsen likaväl som det mindre anslag, som för närvarande utgår.

Emellertid, utskottet har enhälligt avstyrkt motionen, och jag inser därför, att utsikten att den skall bifallas av kammaren och riksdagen är ringa, varför jag för min del avstår från att göra något yrkande härom. Jag gör detta också därför, att utskottet dock lämnat en så synnerligen välvillig motivering och ger en anvisning, vilken väg motionärerna skola gå för att få sina önskningar tillfredsställda, en anvisning, som jag icke kan uppfatta på annat sätt än som en anmodan till Kungl. Maj:t att på ansökan utbetala det belopp, som motionärerna här yrkat.

Jag har, herr talman, intet yrkande att göra.

Häruti instämde herr *Gustafson* i Kasenberg.

Herr *Hamilton*: Utskottet har ansett, att ett anslag för ifrågavarande ändamål bör utgå. Spörsmålet är endast under vilka villkor det bör ske. Att emellertid under nu pågående riksdag begära en utredning i ärendet av medicinalstyrelsen skulle väl vara att fördröja frågans lösning. Den aktade motionären har nog riktigt tolkat de tankar, utskottet hyst. Utskottet ansåg nämligen frågan vara av den allra största betydelse och har ansett, att om anslaget behövdes redan innevarande år, skulle Kungl. Maj:t, sedan närmare utredning blivit gjord med tillfredsställande resultat, kunna av tillgängliga medel utbetala beloppet eller, om detta inte läte sig göra, till nästa riksdag inkomma med begäran om ett anslag.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

Herr *Sjöberg*: Då i svenska tidningspressen under flera år

Ang. ifrågasatt anslag för odling och insamling av medicinalväxter.
(Forts.)

förekommit uppmaningar till svenska folket att vidtaga åtgärder för att fylla vårt behov av medicinalväxter och då vi veta, att det för närvarande är mycket svårt att få in vad vi i detta avseende behöva, måste det förvåna, att man inte vill vara med om att vidtaga åtgärder för att främja odlandet av medicinalväxter och för att göra känt bland folket, vilka växter som lämpligen kunna tillvaratagas och odlas och hur de böra tillvaratagas.

Jag har under senare år följt denna herr Henrikssons verksamhet med stort intresse och har i somras varit med om en av de undervisningskurser han hållit nere i sin skola. Just på grund härav hade jag tänkt att vid årets riksdag motionera i denna sak, men det föreföll mig, att någon mera närboende riksdagsman, som närmare kände till förhållandena, borde träda fram. Det var därför med synnerlig glädje jag såg herr von Sneidern med flera frambära sin motion i ärendet, och jag tror, att om vi skola vinna någonting i detta fall, måste man vidtaga åtgärder för att uppmuntra denna verksamhet. Det är nämligen så, att allmänheten lika litet har sig bekant, vilka växter som äro medicinalväxter, som den har sig bekant, hur man skall insamla och bevara dem. Det har visserligen helt nyligen i bokhandeln kommit ut en liten broschyr, jag tror av trädgårdsdirektör Lind, som talar om tillvägagångssättet härvidlag, men man får naturligtvis vidtaga några åtgärder för att få denna broschyr spridd. försåvitt man inte vill gå den väg, som motionärerna här föreslagit. Jag beklagar, att den ärade motionären, herr von Sneidern, icke begärde votering, ty jag kan inte tänka mig, att kammarerna icke skulle vilja vara med om att göra något, för att vi i vårt land skulle kunna tillvarataga alla de medicinalväxter, som där finnas och som det nu är så svårt att importera.

Nu har utskottet visserligen mycket välvilligt format sin motivering, och jag vill särskilt understryka förhoppningen, att Kungl. Maj:t måtte med de medel, som kunna finnas tillgängliga, vidtaga några åtgärder för att belöna den, som i detta avseende har verkat så gagnande, som fallet varit med den person, det här är fråga om, så att man uppmuntrar honom i hans verksamhet.

Jag har, herr talman, inte heller något yrkande, som frågan nu ligger, men jag vill uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:t skall följa den maning, som jordbruksutskottet har givit, och vi skola hoppas, att Kungl. Maj:t icke saknar utvägar i detta fall.

Med herr Sjöberg förenade sig herr *Lindhagen*.

Herr Söderberg: Ja, herr talman, genom denna motion är det en gammal historia, som upprepas. Det är inte endast nu under senare tiden, som man i tidningspressen sett uppmaningar till allmänheten att odla medicinalväxter och taga vara på sådana produkter, som kunna begagnas till läkemedel, utan det är en gammal historia. Men lika gammal är också den historien, att när någon har intresserat sig för insamlandet av medicinalväxter, har han också gjort den erfarenheten, att det inte har varit någon vidare lönande sysselsättning.

utan han har i allmänhet blivit så underbetald, att han snart nog övergivit denna insamling eller odling av medicinalväxter. Jag har en granne i min hemtrakt, som har ägnat mycken tid och mycket arbete åt denna sak. Jag besökte honom för ett par år sedan och såg hans planteringar. Han sade då: »det harmligaste av allt är, att när jag kommer för att leverera dessa växter, som jag haft så mycket arbete och möda med, bli dessa alster så underbetalda, att det inte uppmuntrar något vidare att fortsätta med odlandet därav».

Ang. ifrågasatt anslag för odling och insamling av medicinalväxter
(Forts.)

Så ser det ut att vara här också. Här är en rektor, som har ägnat tid och krafter åt detta, och han tyckes ha fått goda vitsord från många håll, men han har fått sätta till och offra egna medel. Och nu komma motionärerna till riksdagen och föreslå, att vi skola ge honom ersättning. Jag tror, att droghandlare och apotekare borde ägna större uppmärksamhet åt denna sak, än vad som nu i allmänhet sker, och på den vägen tror jag verkligen, att man skall kunna gå fram något. Men när allmänheten vet, att de medicinalväxter, som man med mycken omsorg driver upp i sina planteringar, betalas så, att när de sedan skola köpas på apoteken, stå de i flera hundra procent högre pris, än vad dessa medicinalväxtodlare fått för dem, då förstår man, att intresset icke kan bliva så stort.

Jag vill blott konstatera, att denna motion visar, att allt vad tidningarna skriva, när de uppmana allmänheten att ägna intresse åt denna sak, möter ett kompakt motstånd i verkligheten, då man skall utföra dylik odling, och detta just ifrån vederbörande apotekares och droghandlares sida.

Herr Öberg: Herr talman! Inom utskottet har jag hemställt om bifall i huvudsak till motionärernas framställning, i syfte att rektor Henriksson måtte komma i åtnjutande av en välförtjänt ersättning för gagnande verksamhet på medicinalväxternas område. Men vid det förhållandet, att motiveringen blivit så välvilligt hållen, som nu är fallet och såsom synes av utskottets utlåtande, har jag underlåtit att anmäla någon reservation. Det har också sagts inom utskottet, att denna motivering vore så välvilligt hållen, att man med den i västfickan kan gå upp till Kungl. Maj:t och få det äskade beloppet.

Men orsaken till, att utskottet icke hemställt om direkt bifall till vad motionärerna härutinnan yrkat, är huvudsakligast av formell beskaffenhet. Utskottet har ansett det icke vara lämpligt att endast på motionärs framställning gå direkt på bifall, utan har ansett nödigt vara, att frågan går genom Kungl. Maj:t, så att Kungl. Maj:t på vanligt sätt skulle bli i tillfälle att undersöka och pröva, i vad mån rektor Henriksson borde komma i åtnjutande av denna ersättning.

Obestridligt är, att rektor Henriksson på ett synnerligen förtjänstfullt sätt har gjort sig värd ett erkännande från statsmakternas sida, ty han har som kanske ingen annan varit en stor föregångsman på detta område, och därför har det synts mig och även utskottet vara på sin plats att göra en honnör för denne välförtjänte heders-

Ang. ifrågasatt anslag för odling och insamling av medicinalväxter.
(Forts.)

man. Utskottet har, som sagt, velat, att frågan skulle gå genom Kungl. Maj:t, på det större garanti skulle vinnas, för att medlen bleve rätteligen utanordnade.

Då så är, torde såväl motionärerna som Henriksson kunna känna sig fullt belåtna och vara vissa om att, därest ansökan hos Kungl. Maj:t göres, så skall Kungl. Maj:t icke underlåta att göra vad på honom ankommer, så att Henriksson måtte få den slant, han gjort sig så väl förtjänt av.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 6.

Härpå föredrogs vart för sig jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 24, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående förläggning av en statens lantbruksskola på någon av kronoegendomarna i Kalmar län; och

nr 25, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående personligt ålderstillägg till t. f. byråchefen i domänstyrelsen C. I. Stiernspetz.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt blev av kammaren bifallet.

§ 7.

Ang. skyddande av matnyttiga fisksorters bestånd.

Å föredragningslistan fanns härefter upptaget andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, med anledning av första kammarens beslut rörande inom nämnda kammare väckta motioner dels angående åtgärder till förhindrande av abborrfiskets i Östersjön tillbakagång, dels om vidtagande av åtgärder till skyddande av de matnyttiga fisksorternas bestånd i Sveriges fiskevatten.

I anledning av två inom första kammaren väckta motioner, nämligen nr 40 av herr *Boberg* samt nr 94 av herrar *Permansson* och *E. Larsson*, hade nämnda kammare, på hemställan av sitt andra tillfälliga utskott, för sin del beslutit, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om utredning rörande de åtgärder, som kunde vara erforderliga till skyddande av de matnyttiga fisksorternas bestånd i våra fiskevatten, samt därefter vidtaga de åtgärder, vartill utredningen kunde föranleda.

Sedan detta beslut delgivits andra kammaren samt ärendet remitterats till kammarens andra tillfälliga utskott, hemställde nu sistnämnda utskott, att andra kammaren måtte biträda första kammarens i föreliggande ärende fattade beslut.

Utskottets hemställan föredrogs. Därpå yttrade:

Herr Olofsson i Ävik: Herr talman! Ehuru jag på grund av förhållandena vet, att det är synnerligen lönlöst att göra något uttalande eller något yrkande mot ett enhälligt utskott, skall jag dock be att i denna fråga få upptaga kammarens tid med några ord.

Ang. skyddande av månyttiga fisksorters bestånd.

(Forts.)

Motionären, herr Boberg, anser, att man behöver skydda abborrfisket i Östersjön, ja, han gar ännu längre i sin motivering, där han åsyftar abborrfisket i hela vårt land. Detta skulle, enligt motionären, tillgå på det sättet, att man hindrade fiske under lektiden.

Motionären erinrar också något om jaktstadgan och om sammanhanget mellan jakt- och fiskeförhållandena här i landet. De ha också en viss likhet därutinnan, att i båda dessa fall förekomma rovdjur, som man säger. I fråga om jakten ha vi i våra trakter närmast räv och hög att ta hänsyn till, och detta har man också insett från jaktvårdssynpunkt, och därför ha i de flesta delar av landet skottpengar införts på räv och hög.

På fiskets område däremot ha vi de svåraste rovdjuren att söka inom insjöfisket inne i Sverige, och jag förmodar, att förhållandet är detsamma på Östersjökusten. De svåraste rovdjursfiskarna äro enligt mitt förmenande abborren och gäddan. Det förefaller då vid ett flyktigt påseende egendomligt, att man på det ena av dessa områden har skottpengar på rovdjuren för att utrota dem, men på de övriga vill man skydda dem under lektiden, för att de skola få så stor spridning som möjligt och följaktligen bli i tillfälle att förstöra och sluka småfisk i största möjliga mängd. Förhållandet är nämligen det, att abborren, enligt mitt förmenande, är den allra största rovfisk, som vi ha; han är svårare än gäddan, emedan han lever av mycket mindre fisk och därför måste förtära ett mycket större antal av alla möjliga fisksorter, just då de äro i uppväxttiden.

Den ärade motionären synes mig nog inte vara så synnerligen inne på det område, han här givit sig in på. Han nämner bl. a., att här kommer man under lektiden — det är nämligen abborren han talar om — med meten och revar och lägger ut dessa, där abborren leker, och tar på detta sätt upp ofantligt mycket fisk; och han talar även om fångst med nät och ryssjor. Jag trotsar den ärade motionären att ha fått en enda abborre att nappa på krok, så länge han leker. Jag känner för övrigt icke till någon fisk, som förtär någon som helst föda eller går att locka på kroken, då han leker, Fisken förtär icke någon mat under den tid han leker, och en dylik utgångspunkt är därför absolut falsk. Men däremot nappar abborren ganska gärna strax efter lektiden i likhet med en del andra fiskarter; såsom bevis, att så är förhållandet, behöver jag endast nämna om, att abborren leker samtidigt och i många fall på samma platser som gäddan. Man skall likväl aldrig finna, att en gädda sväljt en abborre under den tiden; sådant kommer aldrig ifråga.

Skulle man nu införa en fridlysningstid för abborren, bleve det ju ganska svårt att bestämma tidpunkten för denna fridlysning, ty man kan möjligen bestämma en fridlysningstid för en fisk, som leker på hösten, men för en fisk, som leker på våren, är detta nättopp omöjligt, ty det beror ju alldeles på, hur pass tidig vår det blir. Så-

Ang. skyddan-
de av mat-
nyttiga fisk-
sorters bestånd.
(Forts.)

som gammal fiskare har jag den erfarenheten, att man ser icke i almanackan, när fisken skall leka på våren, utan man ser t. ex. på vassen, när braxen är färdig att leka och på löven, när mörtan är färdig. Alltså, skulle man här fastslå ett skydd under lektiden, skulle detta inverka alldeles oerhört på hela vårfisket, och skulle man gå så långt, att man bestämde en fridlysningstid för gädda, som kan leka inemot två månaders tid, enär olika kullar komma och leka, så skulle man ju totalt förstöra hela vårfisket.

Det är rätt förvånande, att ett enhälligt utskott kunnat gå med på ett sådant förslag, som här föreligger och som pekar i denna riktning. Det föreligger ju visserligen endast förslag om en skrivelse till Kungl. Maj:t, men man åsyftar väl också att vinna något med denna skrivelse.

I den andra av de här ifrågavarande motionerna uppräknas en del andra fiskarter, som enligt dessa motionärers förmenande skulle behöva särskilt skyddas, och därvid nämnes bland andra även rödingen. Jag förstår väl, att det finnes ett norrlandsnamn under den motionen. Jag känner själv litet till förhållandena där uppe i Norrland och vet, att röding förekommer i älvarna därstädes, men var denna fisk egentligen finnes, är i sjön Vättern, som jag för min del mycket väl känner till, då jag där huvudsakligen har mitt fiske. Sedan flera år tillbaka har rödingen varit fridlyst i Vättern under lektiden, och detta går för sig, eftersom denna fisk leker på hösten; man behöver då endast se efter i almanackan och bestämma, när denna fridlysning skall börja, ty man vet på förhand, när lektiden för denna fisk inträffar. Jag kan emellertid nämna, att alla fiskare vid Vättern äro absolut motståndare till detta fiskeförbud i fråga om röding, och gamla erfarna fiskare påstå bestämt, att detsamma icke bidragit det allra ringaste till fiskens förökning, utan snarare tvärtom. Denna fråga har också för icke så länge sedan varit före vid ett möte i Askersund, som med anledning av förslaget till ny fiskestadga där hölls under ordförandeskap av landshövding Bergström. På detta möte opponerade sig alla mot nu ifrågavarande förbud samt androgo mycket starka och kraftiga skäl för sin uppfattning i detta fall. Jag skall nu icke besvara kammaren med att anföra alla dessa skäl, då denna fråga icke synes vara så särdeles brännande för tillfället. Det finnes emellertid ett sådant förbud, och framtiden får väl utvisa huru det kommer att verka. Det har nu varit gällande i flera år, men oaktat rödingen leker under helt andra förhållanden än gädda m. fl. andra fiskar, har man, såvitt jag vet, alldeles icke funnit, att detta förbud verkar i åsyftad riktning.

Motionärerna ha beklagat sig över, att abborren tyckes alldeles ha lämnat vissa platser. Ja, det är möjligt; abborren är nog ett slags vandringsfisk och uppsöker alltjämt nya platser inom de stora insjöarna, liksom även inom Östersjön; åtminstone har jag den uppfattningen, att så är fallet. Men det finnes även ett annat skäl till detta förhållande, nämligen den omständigheten, att när abborren gjort slut på all småfisken på ett ställe, drar han sig bort till ett annat, där det finns mera tillgång därpå. Det finnes ingen fisk, som slukar små-

fisk så som abborren; han tar vilken småfisk som helst och hugger utan urskilning till och med andra abborrar, som äro föga mindre än han själv; det generar honom icke det minsta, och på samma sätt gör även gäddan. Den, som står och gör sina iakttagelser en lugn sommarkväll vid en vasstrand, där det finns abborre, skall plötsligt märka en häftig rörelse i vattnet ute i vasskanten på en sådan plats, där småfisken drar sig ut till friare vatten, och man skall straxt efter denna hastiga rörelse i vattnet märka, hurusom ett helt litet fiskstim hoppar upp över vattnet. Då är abborren ute och sväljer, och den sopar med sig så ofantligt mycket småfisk, att det kan icke uppskattas vad den tar på en enda kväll och än mindre vad den tar på ett helt år.

*Ang. skyddan-
de av mas-
nyttiga fisk-
sorters bestånd.
(Forts.)*

Nu är det icke min mening att vilja påstå, att man skulle försöka att utrota abborren, och det skulle ju för övrigt icke heller gå, men jag är absolut motståndare till, att en så pass skadlig och farlig rovfisk skall erhålla ett särskilt skydd, såsom herr Boberg här åsyftar. Jag är för min del övertygad om, att det är alldeles omöjligt att stifta en lag, som hindrar vårfiske i fråga om vissa fiskarter, ty skulle vissa fiskar skyddas under lektiden på våren, skulle man därigenom även hindra allt vårfiske, och på det sättet skulle man t. ex. skydda gamla gäddor, som sluka alldeles oerhört mycket fisk, men som bli sämre för vart år, som går. Det sällsynta fall, då man kan fånga den stora gäddan liksom även den stora abborren, inträffar just under själva lektiden; då kan man möjligen få dem, men eljest är detta nästan omöjligt. Den stora gäddan har så lätt att skaffa sig föda genom att hugga större fiskar, att hon nappar ytterst sällan på svirvel, drag eller gäddrev. Jag har åtminstone de ofantligt många gånger, som jag varit ute och svirvlat, aldrig fått någon större gädda än på högst två kilo, fastän i Vättern gå så stora gäddor som upp till 10 à 12 kilos vikt. Hur mycket fisk en sådan gädda förtär, kan man väl förstå. Skulle man nu bli hindrad att fiska gädda under våren, det, som sagt, enda tillfälle, då man kan utrota en stor del av de gamla gäddorna, skulle resultatet i stället bli, att all annan fisk utrotades i de trakter, där gäddan har sitt tillhåll.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Jag har här endast velat framhålla något litet av min erfarenhet i detta avseende, och jag ber herrarna om ursäkt, om jag måhända varit för mångordig. Trots den enhällighet, som här gjort sig gällande uti denna fråga, ber jag likvisst att få yrka avslag å såväl de förevarande motionerna som utskottets hemställan på de skäl, jag här anfört.

Herr *Molin* i Dombäcksmark instämde häruti.

Herr *Kant*: Herr talman! Såvitt jag kunde höra, hade herr Olofsson i Ävik egentligen icke något annat skäl att anföra för sitt yrkande om avslag å de nu förevarande motionerna, än att abborren och gäddan skulle vara så svåra rovfiskar. Herr Olofsson frågade, vad det vore för anledning att, när man har skottpengar på andra rov-

Ang. skyddan-
de av mat-
nyttiga fisk-
sorters bestånd.
(Forts.)

djur, såsom rävar, hök och örn, skydda dessa rovfiskar, abborren och gäddan. Jag har dock aldrig hört talas om, att man äter rävar, hökar och örnar och andra sådana djur, på vilka det är skottpengar, men väl att man äter abborre och gädda. Såväl abborren som gäddan äro ju synnerligen goda och matnyttiga fiskar. Jag har mig väl bekant, att de leva på småfisk, men det synes mig, att om man skall vidtaga några åtgärder för småfiskens skull, det lämpligaste vore att odla sådan och på det sättet bereda dessa andra fiskar, abborre och gädda, tillgång på föda, utan att småfiskens antal förminskades.

Herr Olofsson i Åvik uttalade sin förvåning över, att utskottet kunnat vara enhälligt om att tillstyrka dessa motioner. Jag ber att få fästa herr Olofssons i Åvik uppmärksamhet på, att det är icke blott andra kammarens andra tillfälliga utskott, som varit enigt om att tillstyrka dessa motioner, utan även det tillfälliga utskott i första kammaren, som haft dessa motioner till behandling, och, vad mera är, första kammaren har enhälligt bifallit sitt tillfälliga utskotts hemställan om bifall till motionerna. Jag tror då icke, att det är förenat med någon större fara, om även andra kammaren i detta ärende följer sitt tillfälliga utskotts utlåtande.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen härmed förklarats avslutad, gav herr talmannen propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på avslag därå; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med öfvervägande ja besvarad. Då votering emellertid begärdes av herr Olofsson i Åvik, blev nu uppsatt, justerad och anslagen en så lydande omröstningsproposition:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra tillfälliga utskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 91 ja, men 98 nej, vadan kammaren avslagit utskottets hemställan.

§ 8.

Ang. under-
sökning av
metoder för
bergning av
säd m. m.

Vidare förekom till behandling andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående åtgärder för undersökning av olika metoder för bärning av säd m. m.

I en inom andra kammaren väckt och till dess andra tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 20, hade herr *Sommelius* hemställt, att

andra kammaren ville besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t an- hålla det tacktes Kungl. Maj:t dels vidtagna åtgärder för undersök- ning av de i vårt land och jämväl i vissa främmande länder tillämpade bärgningsmetoder för all slags säd samt eventuellt genom sakkunni- ge utröna dessa och andra metoders användbarhet och lämplighet, dels i en kortare uppsats till lantbruksbefolkningen sprida de erfarenheter, som därvid kunde vinnas, och dels slutligen i sammanhang härmed låta undersöka brukliga och eventuellt nyare metoder för sädestorkning.

Ang under- sökning av metoder för bergning af säd m. m.
(Forts.)

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till nå- gon kammarens åtgärd föranleda.

Efter uppläsandet av utskottets hemställan yttrade

Herr S o m m e l i u s: Herr talman, mina herrar! Jag hade ju strängt taget icke hoppats, att man skulle fästa något avseende vid den motion, om förbättrade bärgningsmetoder, som jag framburit, men i alla fall skall jag be att få framföra ett uttalande.

Jag glädde mig särskilt åt att motionen remitterades till andra kammarens andra tillfälliga utskott, som har sådana jordbruks- frågor om hand, som icke remitteras till jordbruksutskottet, och jag hade så mycket mera anledning att glädja mig i detta fall, som jag visste, att min ärade vän på Upplandsbänken, som är utskottets ord- förande, skulle komma att behandla både mig och min motion på ett ovanligt skonsamt och älskvärt sätt. Han har naturligtvis icke kunnat underlåta att slå ihjäl densamma, men det kanske mera beror på en gammal vana eller rättare sagt ovana, som finnes inom detta utskott.

Nu tror jag verkligen, att den ärade ledamoten på Upplands- bänken har ett stort intresse för jordbruksnäringen, eftersom han vunnit den stora berömmelsen att bli ordförande för detta utskott, och jag tar för givet att han icke underlåtit att från det när- belägna Ultuna förskaffa sig ytterligare kunskaper i ämnet. Där- för ger han mig en eloge för att jag »har varma känslor för landets modernäring», i det att han säger, att han icke vill förneka, att motionärens intresse för modernäringen varit drivfjädern till motio- nens framförande. Jag har den äran att till utskottet avlägga mitt värdsamma tack härför.

Jag ber emellertid få påvisa, att i den motivering för avslaget, som finnes i utskottets betänkande, har jag trots mina ivriga efter- forskningar egentligen icke lyckats finna annat skäl än följande: »Om utskottet sålunda finner motionens syfte behjärtansvärt, tror utskottet dock icke, att en undersökning av den art, motionären för- ordat, skulle visa sig synnerligen givande.» Ja, den där tron tycker jag är en väl svag grund att bygga på, då det gäller att få ett verkligt skäl för avslag. Det är enligt min mening alldeles för billigt fränkommet att avslå blott på den förhoppningen, att det icke leder till något resultat. Det blir åtminstone icke någon sann

Ang. under-
sökning av
metoder för
bergning av
säd m. m.

rättfärdiggörelse genom den tron för att tala med herr Fabian Månsson.

(Forts.)

Nu säger utskottet, att de flesta bärgningsmetoder lära vara väl kända av jordbrukarna i vårt land. Det synes vara klart för utskottet, att det finnes både goda och dåliga bärgningsmetoder. Jag har icke funnit annat än dåliga. Den uppfattningen, att det skulle vara skånska jordbruk, som föranlett mig att väcka motionen, är alldeles felaktig. Vid en resa i mellersta Sverige har jag tvärtom funnit exempel, men icke i Skåne, på att säden ännu under vintern stått ute. Det vittnar väl om att där tillämpade metoder för bärgning av säden icke äro tillfredsställande. Att det i Skåne icke finnes några är jag villig erkänna. Men jag vill säga utskottet, att om man för tjugoo år sedan sagt, att om en tid framåt kommer elektriciteten att spela en betydande roll för hela vår jordbruksnäring, så skulle utskottet helt visst tvivlande ha skakat på huvudet. Jag är övertygad om att det icke kommer att dröja så länge, förrän även denna fråga blir löst. Herrarna skola icke tro, att det är så, som utskottet inbillar sig, att allt är väl känt och att nu är det slut med utvecklingen på detta område. Den tron kan jag icke få i mitt huvud. Jag hyser tvärtom de bästa förhoppningar, att denna fråga skall lösas och att den vända att få in säden, som årligen bemäktigar sig jordbruksbefolkningen, skall övervinnas. Jag trodde därför, att om man rödde vid denna fråga, skulle intresset kunna väckas i jordbrukarekretsar, och det är icke utan, att det gjorts så. Jag ser det av en broschyr, som innehåller 38 vackra lovord, avgivna av lantbrukare, över en apparat, som heter Åttan, och som synes bättre än annat på detta område. Den har givit mig mycket större heder än utskottet, då den icke blott givit mig beröm, utan också avtryckt motionen, och jag skall icke underlåta att reklamera för densamma.

För ett par dagar sedan hade jag ett brev från en ingenjör, som säger, att han gjort en uppfinning i bärgningsfrågan, och spørjer, om jag vill intressera mig för densamma. Han hyser också den uppfattningen, att det icke är en dag för tidigt, att man gör något i denna angelägenhet. Man har också sänt mig från Danmark, från utsädesföreningar på Själland uttalanden om bärgningsförhållandena sistlidna höst, om vilka man gjort diverse utredningar för att påvisa, hur fruktansvärt eländig situationen var hösten 1916 — den var icke mycket bättre 1915 heller. Danska utsädesföreningar ha sänt frågeformulär till samtliga Själlands jordbrukare, på vilka de fått svar, som vittna om, hur lågt bärgningsväsendet står även i Danmark.

Jag hoppades visserligen icke, att riksdagen skulle taga motionen, och ännu mindre trodde jag, att andra kammarrens andra tillfälliga utskott skulle gå på den, ty jag hade icke väntat mig, att utskottet skulle vara så fäst vid jordbruket, att det ansåg sig behöva göra något för detsamma. Men jag vet i varje fall, att om man fäster uppmärksamheten vid en så allvarsam fråga i riksdagen, så hade det inträffat, att intresset för frågan ute i landet vuxit, och

intresset driver fram nya spekulationer på det område, varom det är tal. Och det är den förhoppningen, som gjort, att jag fört fram motionen, själv troende, att det skulle bli en ändring i de olidliga förhållanden, varunder jordbruksidkarna under hösten arbeta.

Ang. undersökning av metoder för bergning av säd m. m.

(Forts.)

Nu har utskottet för att rädda sin själ fört fram ett uttalande från kungl. lantbruksstyrelsen, som säger: »Det är sålunda tydligt, att man ingalunda kan för olika trakter och för olika väderleksförhållanden fastslå vissa bärgningsmetoder såsom de för alla förhållanden bästa.» Jo, det var just meningen, att man skulle hitta på något, som duger, ty det vi nu hava är skäligen underhålligt. Den platoniska tanke, som kungl. lantbruksstyrelsen för fram, synes mig ändå icke lämna något stöd åt utskottets grymma behandling av denna allvarliga fråga.

Herr talman! Jag skall i varje fall, ehuru jag icke anser mig kunna vinna något med det, be att få yrka bifall till motionen och avslag å utskottets hemställan.

Herr K a n t: Herr talman, mina herrar! Som herrarna hört, är det ett mycket dåligt betyg den ärade motionären ger våra jordbrukare beträffande deras kunskaper om sädesbärgningsmetoder. Jag tror, att det är orättvist att giva jordbrukarna ett så dåligt betyg i detta ämne. För min del är jag övertygad att jordbrukarna väl veta, vilka metoder som äro de lämpligaste och bästa, var på sin ort. Den erfarenhet, som jag har från det län, som jag har äran representera, och från det närliggande Ultuna, som motionären antydde, att jag kunde hämta visdom från, är den, att åtminstone i Uppsala län användes det fullt betryggande och goda bärgningsmetoder i allmänhet. Höet sättes på hässjor, och vid sädesbärgningen använder man sig av hattskylning m. fl. tillfredsställande bärgningsmetoder.

I andra tillfälliga utskottet, som haft denna fråga till förberedande behandling, sitta åtskilliga jordbrukare från skilda delar av vårt land, och de ha enhälligt vittnat därom, att i de trakter de representera känner man väl till goda och betryggande bärgningsmetoder och att man också i allmänhet använder desamma. Lantbruksstyrelsen, vars yttrande utskottet inhämtat, säger även, att de flesta goda bärgningsmetoder i allmänhet äro väl kända, för jordbrukarna.

Vid sådant förhållande tror jag icke det är behöfligt att bifalla motionen, i vilken motionären yrkar dels vidtagande av åtgärder för undersökning av de i vårt land och jämväl i vissa främmande länder tillämpade bärgningsmetoder för all slags säd samt utrönande eventuellt genom sakkunnige av dessa och andra metoders användbarhet och lämplighet, och dels att det i en kortare uppsats till lantbruksbefolkningen skall spridas de erfarenheter, som därvid kunna vinnas.

Av de sista ord, jag här återgivit, framgår, att motionärens syfte i första hand är att sprida upplysning i nu förevarande ämne. Men då måste jag fråga: har icke något gjorts för att åstadkomma upplysning på detta område? Jo. förvisso, föredrag ha hållits, broschy-

Ang. undersökning av metoder för bergning av såd m. m.

(Forts.)

rer ha utgivits och hushållningssällskapen ha genom jordbrukskonsulenter och vandringsrättare lämnat undervisning.

När förhållandet är sådant, herr talman, tror jag, som sagt, att man icke vinner mycket på ett bifall till motionen, och jag tillåter mig därför att yrka avslag på densamma och bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner först på bifall till utskottets hemställan samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 9.

Herr statsrådet *von Sydow* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 128, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 3 § 1 mom. i förordningen den 6 november 1908 angående en särskild stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper;

nr 129, angående krigstidstillägg och krigstidshjälp under år 1917 åt befattningshavare i statens tjänst;

nr 126, angående ändringar i villkoren för lån från fonden för torvindustriens befrämjande;

nr 127, angående tillfällig höjning av postavgifterna; och

nr 132, angående uppförande av tre boställshus vid Näsets station å statens järnvägar.

Nämnda propositioner bordlades på begäran.

§ 10.

Ang. kostnaderna för brödsädesproduktionen.

Härefter föredrogs andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande, nr 10, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning i visst syfte rörande kostnaderna för brödsädesproduktionen i landet; och yttrade därvid:

Herr *O l s s o n* i Blädinge: Herr talman! Jag ber att till utskottet få framföra mitt tack för den över huvud taget välvilliga behandling, som utskottet låtit komma motionen till del.

Jag vill nu endast göra några erinringar beträffande utskottets motivering. Utskottet säger: »av åtskilliga skäl vill det synas, som om den här förevarande frågan vore av mer invecklad och svårlöst natur, än motionärerna föreställt sig.» Jag vill härpå svara, att vi nog äro så erfarna på detta område, att vi tillfullo inse de svårigheter, som äro förenade med en sådan utredning, varom här är fråga, men icke desto mindre anse vi nödvändigt att få en sådan utredning till stånd. Svårigheterna kunna väl i varje fall icke anses oövervinneliga. Jag skall giva utskottet rätt däri, »att en utredning av här åsyftat slag bör, för att bliva av värde, allsidigt omfatta kostnaderna för såväl producerande av brödsäd som frambringande av andra

jordbruksprodukter.» Det är helt naturligt, att en utredning sådan den här ifrågasatta, näppeligen kan omfatta ensamt produktionskostnaderna för brödsäden utan måste omfatta samtliga jordbruksprodukter. Dessa stå nämligen i så intimt samband med varandra, att utredningen skulle betydligt försvåras, om det endast bleve en särutredning för brödsäden.

Anledningen till att blott brödsäden blivit nämnd var den, att riksdagen knappast kunde tänkas för närvarande ha intresse för andra produktionsgrenar. Däremot kan jag icke helt godtaga utskottets motivering, då det säges, »att hållbara beräkningsgrunder icke kunna ernås, om man utgår ifrån nu rådande onormala och växlande konjunkturer», utan föreslår som beräkningsgrund de förhållanden, som varit rådande under en tioårsperiod före kristiden.

Ja, bleve en sådan beräkningsgrund mera tillförlitlig? Det är en fråga, som jag för min del måste besvara med nej. Vad kan det ligga för intresse uti att få veta produktionskostnaderna för ett kilogram vete eller råg 1905? Varken mer eller mindre än att få veta dessa priser ett eller annat tiotal år tidigare.

Vilken arbetare i vilket fack det vara må vill nu nöja sig med de daglöner, som betalades 1905, och priserna på jordbruksmaskiner, redskap och andra förnödenheter för jordbruksdriften äro nu helt andra än då, väl också i huvudsak beroende på höjda arbetspriser. När sålunda produktionskostnaderna till väsentlig del vila på den direkta och indirekta arbetskraften och de priser den kan betinga sig, vore det enligt mitt förmenande oriktigt att för en eventuell utredning utgå ifrån föråldrade grunder.

Man får icke heller förglömma, att om man än skulle lyckas införskaffa sådana detaljerade bokföringar, som vore så tillförlitliga, att de kunde läggas till grund för utredningen, dessa i varje fall vila på beräkningar av sådana arbetslöner, som icke förmått kvarhålla arbetarna vid jordbruket utan tvärtom varit en av de mest bidragande anledningarna till att jordbruksarbetarna i stor utsträckning lämnat jordbruket.

Jag anser därför, att därest en sådan utredning, varom här är fråga, skall komma till stånd, den bör grundas på de förhållanden, som nu äro rådande, och jag vågar fortfarande tro, att den tillförlitligaste vägen vore att staten själv genom lejd arbetskraft brukade några kronohemman inom varje län, och man vunne därmed, om man så ville, en årlig sådan utredning.

Vare sig den ifrågasatta utredningen kommer att läggas till grund för framtida maximi- eller minimipris eller icke, tror jag likväl, att den ur flera synpunkter kan bliva till nytta, måhända till och med vid framtida åsättande av markegångspris, vilka nu vila på ganska lösliga grunder.

Herrar *Räf* och *Svensson* i Betingetorp instämde häruti.

Herr *Jesper*son: Herr talman! Jag skall icke heller göra något annat yrkande än det, som utskottet framställt. Men jag skall

Aug. kostnaderna för brödsädenproduktionen.
(Forts.)

Ang. kostna-
derna för
brödsädespro-
duktionen.

(Forts.)

be att få göra några erinringar med anledning av den motivering, som framförts av utskottet och som ytterligare understrukits i utskottets kläm.

Det som jag närmast vill rikta mig mot är det uttryck, som utskottet fällt, då det säger: »Andra och mera praktiska utvägar än de i motionen föreslagna måste därför anlitas.» Jag undrar, om man skulle kunna utfinna mera praktiska utvägar, än om staten ville bruka sina egendomar på olika trakter, då det gäller att utröna huru produktionskostnaderna ställa sig. Det har ofta från socialdemokratiskt håll — och jag tänker härvid särskilt på friherre Palmstierna — framhållits, att jordbruket hade det så utomordentligt gynnsamt ställt, att man nog kunde beskära det i stället för att gynna det. Ja, dessa påståenden borde väl i någon mån kunna korrigeras, om staten verkligen finge driva jordbruk genom vissa organ. Huru man därvid skall gå tillväga, blir en sak, som de, som handhava statens domäner få avgöra, men jag kan icke tänka mig annat, än att det skulle vara en mycket praktisk utväg för att utröna jordbrukets bärighet.

Härutöver skall jag endast be att få understryka vikten av att den utredning, som är föreslagen, företages så snart som möjligt, ty det är dock av betydelse, att landets produktion av livsmedel blir tryggad, så att icke sådana förhållanden som de nu rådande komma att framdeles äga bestånd.

Jag har, herr talman, som sagt, icke något annat yrkande att framställa än om bifall till utskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Kammaren biföll utskottets hemställan, vilket beslut skulle, jämlikt § 63 riksdagsordningen, genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 11.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.

Därnäst i ordningen var å föredragningslistan uppfört konstitutionsutskottets utlåtande, nr 6, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision i visst syfte av grundlagarna och därmed sammanhängande författningar, m. m.

Till konstitutionsutskottet hade hänvisats följande inom andra kammaren av herr *Lindhagen* väckta motioner, nämligen

nr 289, i vilken motionären hemställt, att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t (d. v. s. regeringen) måtte låta utarbета förslag till en revision av grundlagarna och därmed sammanhängande författningar i syfte att den svenska konstitutionen i den nya tid, som borde komma, måtte bättre än hittills uppbyggas på rätten i stället för makten, på folkupplysning och självstyrelse i stället för lydnad under auktoriteter eller med andra ord på en ordning, som i statslivet möjliggjorde skyddade och värdesatte även den egna personlighetens inre utveckling och den andliga friheten för alla samt sålunda beredde rum för demokratiska människor i de demokratiska ordningarna;

nr 290, med hemställan, att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

1) taga under överbägende angelägenheten att folkstyrelsen vidgades till icke blott valrätt utan även omedelbar beslutanderätt i viktiga frågor och att därvid objektiv kunskap i det ämne, varöfver skulle beslutas, meddelades de röstande genom statens förmedling, ävensom, efter undersökning av olika system för en sådan folkstyrelse såsom »initiativ» och »referendum» med flera, för riksdagen framlägga förslag till erforderliga ändringar i grundlagarna för ändamålet;

2) utsända en kommission för att på platsen vinna erfarenheter om det i vissa nordamerikanska stater införda systemet för folkstyrelse med initiativ, referendum och återkallelse av mandat;

nr 291, med hemställan, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t, för beredande av möjligheter till andlig frihet i de politiska partiernas inre liv, ville överbäga och för riksdagen framlägga förslag uti de syften, som innefattades i vissa i motionen intagna programpunkter;

nr 294, med hemställan, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag till sådana grundlagsändringar:

1) att riksdagen i utrikesärenden erhöile medbeslutanderätt med regeringen ifråga om dels avhandlingar och förbund med främmande makter och dels viktigare avgöranden om befarat angrepp och vid fredsslut, ävensom att uttrycket börja krig utginge ur grundlagen;

2) att riksdagen i utrikesärenden erhöile förhandlingsrätt med regeringen genom hemliga utskottets utvidgning till ett riksdagens utrikes politiska utskott, vilket borde bestå av tjugufyra medlemmar jämte suppleanter, utsedda proportionellt efter kamrarnas, partiernas och olika partiskiftningars röstetal;

nr 295, med hemställan, att riksdagen ville för sin del besluta sådana förändringar i regeringsformen och riksdagsordningen:

1) att valmännen för utseende av justitie- och militieombudsmännen skulle väljas av vardera kammaren proportionellt efter antalet medlemmar i kamrarna;

2) att medlemmarna i riksdagens utskott och delegationer jämväl i övrigt skulle utses av kamrarna i förhållande till antalet medlemmar i desamma;

nr 296, med hemställan, att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte överbäga

1) huruvida ej statsministerämbetet borde upphävas och statsrådet ombildas till ett jämlikt kollegium med föreskrivna ombyten av ordförande och vice ordförande efter schweiziskt mönster;

2) huruvida ej statsministerns rätt enligt praxis att faktiskt utse övriga statsråd borde undanröjas samt i stället, likaledes enligt schweizisk förebild, alla statsråden utses genom val på bredaste demokratiska grundval, som förhållandena medgäve; dock att Konungens nuvarande företrädesvis formella rätt att bekräfta eller för-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

kasta statsministerns förslag skulle, om den ansåges böra bibehållas, kunna överflyttas på det förslag, som framgått efter den nu ifrågasatta valmetoden;

nr 299, med hemställan, att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande, i vad mån och på vad sätt tjänstemän i ledande ställning skulle kunna utses genom val av folket och efter förslag upprättat först genom omröstning bland samtliga tjänstemän i verket,

ävensom på vad sätt särskilt landshövdingtjänsterna skulle kunna hädanefter besättas genom ett sådant valsätt som nu ifrågasatta, samt för riksdagen framlägga det förslag, vartill ett sådant övervägande kunde föranleda; samt

nr 300, med hemställan, att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte överväga och för riksdagen framlägga förslag om genomförandet av vissa grundsatser för pressens reformering huvudsakligen i överensstämmelse med i motionen angivet program.

Utskottet, som ansett lämpligt att i ett sammanhang behandla samtliga ovanberörda motioner med undantag blott för motionen nr 294, vilken sedermera komme att göras till föremål för särskild framställning, hemställde,

1:o att herr Lindhagens förevarande motioner

- a) nr 290
- b) » 291
- c) » 295
- d) » 296
- e) » 299 och
- f) » 300

icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, samt

2:o att herr Lindhagens motion nr 289, i den mån den icke dels genom utskottets under mom. 1 gjorda hemställan kunde anses besvarad, dels av utskottet uppskjutits till behandling i samband med motionen nr 294, icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vid utlåtandet voro emellertid fogade reservationer:

beträffande punkten 1:o) mom. a)

av herrar *Olof Olsson, Larsson* i Västerås, *Hallén, Kropp* och *Sterne*, vilka föreslagit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta anställa en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning landets röstberättigade medborgare kunde erhålla rätt att genom allmän omröstning träffa avgörande i landsviktiga frågor, samt därefter för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagen vartill utredningen kunde giva anledning; och

av herr *Ericsson* i Vallsta, som instämt i det av herr *Olof Olsson* m. fl. framställda yrkandet;

beträffande punkten 1:o) mom. c)

av herrar *K. M. B. Hellberg, Mannheimer, Olof Olsson, Gullberg, Hallén, Kropp, Svensson* i Skönsberg, *Bogren* och *Sjöberg*; Ang. revision av grundlagarna m. m.

(Forts.)

beträffande motiveringen

i vad den avsåge motionen nr 290: av herrar *Edén, K. M. B. Hellberg, Mannheimer* och *Gullberg*; och

i vad den avsåge motionen nr 289: av herrar *Edén, Mannheimer, Olof Olsson, Stadener, von Zweigbergk, Hallén, Kropp, Janson* i Kungsör och *Svensson* i Skönsberg.

Punkten 1:o).

Sedan *mom. a)* föredragits yttrade

Herr *Larsson* i Västerås: Herr talman, mina herrar! Som herrarna finna, upptager detta utskottsutlåtande icke mindre än 7 av herr *Lindhagen* väckta motioner. Det skulle vara åtskilligt att säga beträffande det sätt, varpå utskottsmajoriteten funnit lämpligt att avfärda dessa olika frågor, men då jag icke deltagit i behandlingen av andra motioner än den, som nu är föredragen, så skall jag inskränka mig till att med några ord beröra denna motion. Jag förmodar, att åtskilliga andra utskottsledamöter komma att närmare beröra utskottsmajoritetens ställning till dessa olika förslag.

Av utlåtandet framgår att herr *Olof Olsson*, undertecknad m. fl. eller samtliga socialdemokrater inom utskottet reserverat oss i den föredragna punkten. Jag skall med några ord söka att klargöra reservanternas ställning härutinnan.

Herr *Lindhagen* har i denna sin motion anhållit, »att riksdagen ville anhålla att Kungl. Maj:t måtte

1) taga under öfvervägande angelägenheten att folkstyrelsen vidgas till icke blott valrätt utan även omedelbar beslutanderätt i viktiga frågor och att därvid objektiv kunskap i det ämne, varöfver skall beslutas, meddelas de röstande genom statens förmedling, ävensom, efter undersökning av olika system för en sådan folkstyrelse såsom 'initiativ' och 'referendum' med flera, för riksdagen framlägga förslag till erforderliga ändringar i grundlagarna för ändamålet; samt

2) utsända en kommission för att på platsen vinna erfarenheter om det i vissa nordamerikanska stater införda systemet för folkstyrelse med initiativ, referendum och återkallelse av mandat.»

Vi ha för vår del icke helt kunnat instämma med motionären i dessa hans yrkanden, men ha likväl ansett, att en del av desamma borde tagas upp till närmare omprövning och en utredning av Kungl. Maj:t. Motionären har för sin del påyrkat bland annat en utredning eller, som det heter, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande angelägenheten av införande av »initiativ». Vi ha för vår del icke kunnat bliva övertygade om, att ett sådant initiativ, som motionären synes åsyfta, skulle för våra förhållanden här i Sverige vara något särskilt önskvärt. Vi ha ju för närvarande det proportionella valsystemet, som möjliggör, att varje större meningsriktning ute bland

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

valmännen också blir företrädd inom riksdagen, och därmed torde man också kunna säga, att det skapats möjligheter för dessa större meningsriktningar att i riksdagen få fram de frågor, som de anse vara av vikt. Det är huvudskälet till att vi icke ansett oss böra gå in på frågan om ett sådant initiativ. Däremot då det gäller frågan om referendum eller folkomröstning, ha vi varit av den mening, att vi borde söka få till stånd en allsidig utredning och se till, huruvida och i vilken omfattning det kan vara lämpligt att införa folkomröstning i vårt land.

Vi ha i det avseendet närmast tänkt oss, att folkomröstningen skulle kunna bli ett skiljedomsinstitut mellan kamrarna. En ganska rik erfarenhet här i vårt land visar tydligt behovet av ett dylikt institut, ty det händer icke sällan, att frågor av vital betydelse för landet och folket förhalas, oftast i en sådan utsträckning att det blir till men för landets sunda utveckling och till skada för folket i allmänhet. Jag behöver med avseende på detta bara erinra om frågorna rörande den politiska och den kommunala rösträtten och hurusom i dessa frågor andra kammaren gång efter annan under olika valperioder bifallit vissa förslag med avseende på rösträttens utvidgning, men första kammaren för sin del lika regelbundet avslagit desamma. Jag vill även erinra om ännu en annan stor fråga, som är av ganska vittgående art och som har en genomgripande betydelse för hela folket, nämligen nykterhetsfrågan. Vi veta alla, att det lokala vetot stått på dagordningen här under många, många år, och vi veta att andra kammaren gång på gång bifallit det väl förberedda och utformade förslaget till lokalt veto, medan första kammaren lika regelbundet avslagit detta förslag.

Det har tidigare varit ifrågasatt att man på en annan väg skulle söka nå fram till ett avgörande då kamrarna i dylika frågor upprepade gånger stanna i olika beslut, nämligen genom det suspensiva vetot. Men då nu denna fråga om folkomröstning har förts upp, ha vi för vår del ansett, att man bör försöka, om det icke är möjligt att komma fram på den vägen för att få utvecklingen att gå efter något så när ordentliga linjer, så att icke viktiga reformer skola kunna förhindras genom motstånd från den ena eller andra av riksdagens kamrar.

Det kan naturligtvis i detta sammanhang framföras åtskilliga invändningar mot detta förslag om folkomröstning, liksom mot alla andra reformförslag, men vi hava, som jag nämnde, ansett, att det vore skäl i att söka komma fram på denna väg. Därigenom att man överlämnar åt folket självt avgörandet i en vital fråga, så synes det mig, att man får en instans, som man kan lita till och vars utslag bör vara bestämmande, även då det gäller att skilja mellan riksdagens båda kamrar. De invändningar, som eventuellt kunna göras häremot skall jag för närvarande icke inlåta mig på. Vi ha för vår del särskilt ansett, att man icke bör försöka att i en detaljerad motivering föra fram vissa linjer, efter vilka Kungl. Maj:t borde gå och således på visst sätt binda utredningen, utan vi ha nöjt oss med att i vår korta motivering antyda vad vi ha tänkt oss skulle komma under folk-

omröstning, nämligen landsviktiga frågor, däri givetvis inbegripas lag- och grundlagsfrågor, som äro av stor betydelse för landet och folket, men även andra viktiga frågor, som icke kunna bli föremål för gemensam votering.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Vi ha således icke velat draga upp gränserna för utredningen. Det är klart, synes det mig, att utredningen bör vara så omfattande som möjligt; man bör söka efter de olika vägar, på vilka man här bör gå fram, och dessa vägar kunna ju tänkas vara flera olika. Vi ha därför stannat vid att formulera vårt yrkande mera allmänt och hemställt

»att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta anställa en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning landets röstberättigade medborgare må äga rätt att genom allmän omröstning träffa avgörande i landsviktiga frågor, samt därefter för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagen vartill utredningen kan giva anledning.»

Om detta yrkande bifalles är det möjligt för Kungl. Maj:t, att anställa en allsidig utredning utan att på förhand vara bunden av några bestämda direktiv.

Nu vill jag till sist säga några ord om motionärens yrkande i punkt 2, där han hemställer om utsändande av

»en kommission för att på platsen vinna erfarenheter om det i vissa nordamerikanska stater införda systemet för folkstyrelse med initiativ, referendum och återkallelse av mandat.»

Vi ha vid den punkten varit av den uppfattningen, att riksdagen icke bör, åtminstone icke i detta fallet, föreskriva några bestämda direktiv om hur Kungl. Maj:t skall bära sig åt för att åstadkomma den allsidiga utredningen. Jag är för min del icke övertygad om att det system, som användes i de nordamerikanska staterna kan vara något särskilt att rekommendera såsom föredöme för oss här i Sverige. Men väl kan jag tänka mig att såväl detta system som andra system, t. ex. det i Schweiz tillämpade eller varhelst de nu må finnas, kunna vara förtjänta att undersökas i samband med denna utredning. Om denna skrivelse kommer till stånd, förmodar jag, att undersökningen kommer att omfatta jämväl dessa andra system.

Med dessa korta ord skall jag, herr vice talman, för närvarande låta mig nöja och ber nu att få yrka bifall till den av herr Olof Olsson m. fl. vid detta utlåtande fogade reservation.

Herr vice talmannen, som under herr Larssons i Västerås anförande övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, gav här efter ordet till

Herr Hildebrand, som yttrade: Herr vice talman, mina herrar! Om man först genomläser motionärens motivering till alla dessa motioner och sedan hans yrkanden, får man en känsla av att det är mycket svårt att få något grepp på det hela. Det är litet emellan som man tycker sig finna, att motiveringen rätt väsentligt strider mot yrkandet, eller med andra ord, att om motionären skulle tvinga

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

sin uppfattning igenom, detta skulle leda till helt andra påföljder än han synes vilja komma till, när man läser motiveringen. Det är också rätt mycket som svävar väl högt uppe i molnen och som försvårar en behandling här.

Jag skulle dock vilja säga, att motionen nr 290 i viss grad skiljer sig från alla de övriga motionerna. Där utgår motionären mera från ett reellt underlag och tager hänsyn till en del förefintliga förhållanden, som vuxit fram i några av Nordamerikas Förenta Stater. Det är helt nya anordningar, trevande försök att få fram beslut i för en stat viktiga frågor på annat sätt än förut varit vanligt. Jag anser mig icke här behöva upptaga tiden med att ingå på vari dessa beslut bestå, på deras principiella innebörd, utan jag vill endast i korthet såsom min uppfattning framhålla, att dessa försök äro synnerligen intressanta och givetvis ägnade för ett ingående studium.

Jag känner mig dock icke på något sätt övertygad om att man bör överföra vad man där finner till Sverige, tvärtom tror jag det är omöjligt att göra det nu, men jag har en mera allmän känsla av att vi efter krigets slut få en ny utveckling i vissa avseenden på olika håll i olika länder, och att det därför kan vara en skyldighet för oss att taga noga reda på och följa utvecklingen efter skilda linjer i de avseenden där den avviker från vår här hemma.

Med den uppfattning jag har är det mig dock alldeles omöjligt att gå med på motionärens yrkande trots det intresse jag har för att en utredning, mera enskilt skulle komma till stånd rörande de förhållanden han här stöder sig på. Jag anser det därför alldeles otänkbart att nu gå med på reservationen, och det förefaller mig att varken motionären eller reservanterna ha på något sätt förebringat eu motivering för ett beslut om skrivelse med begäran om utredning i dessa frågor.

Beträffande punkt 2 anser jag vidare att det icke kan vara lämpligt att gå med på den och således hos Kungl. Maj:t begära utskickandet av en kommission till Amerika. Jag anser, att konstitutionsutskottet icke på något sätt bort — och det har utskottet icke heller gjort — tillstyrka en skrivelse om utredning, helt enkelt därför att i och med detsamma måste man utgå ifrån, att konstitutionsutskottet ansåge, att en ändring i nu gällande grundlag borde vidtagas i ett visst syfte, och endast för att närmare utreda *hur* ändringen borde ske, skulle utredningen komma till stånd. Konstitutionsutskottets befattning med saken menar jag också skulle giva en alldeles skev syn på hela frågans läge.

Jag skulle därför vilja närmast rent personligt uttala en förhoppning, att de nämnda förhållandena i Nordamerika måtte göras till föremål för grundlig utredning av kompetent person. Det är synnerligen intressanta studieobjekt alldeles avgjort, och kan något anslag lämnas av de medel, som stå till Kungl. Maj:ts förfogande för sådana vetenskapliga studier, anser jag det så mycket bättre. Men däremot, herr vice talman, anser jag mig böra alldeles bestämt hemställa om avslag på motionärens yrkande i denna del och således om bifall till vad utskottet här har yrkat.

Vidare anförde

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Jag skall be att i detta sammanhang få göra en erinran emot det ganska ovanliga sätt, på vilket utskottet behandlat de ifrågavarande, i särskilda motioner framställda yrkandena. Det står i grundlagen, att olika ämnen icke få sammanföras i en skrift, och i överensstämmelse därmed har motionären också delat upp sina yrkanden, och herr talmannen lär nog icke hava tillåtit, att de sammanförts uti en motion. När nu utskottet skall behandla dessa ganska olika ämnen, så rör det ihop allt i ett enda betänkande och använder en gemensam, mycket allmän motivering. Jag har hört, att det icke var skrivet så ifrån utskottets kansli, men genom en kupp av högern i utskottet, såsom någon uttryckte sig, fick saken denna summariska behandling. Nu är jag för min del hjälpt någorlunda ur mitt nödläge genom att talmannen föredragit varje punkt för sig, så att vi kunna åtminstone i kammaren resonera om varje sak särskilt, vilket utskottet och för övrigt även dess reserveranter alldeles uraktlåtit. Jag finner nu, att även herr Hildebrand inlåtit sig på första punkten realiter och således desavouerat sitt eget uppställningssätt och sin egen motivering uti konstitutionsutskottets utlåtande.

Jag skall till en början be att få säga några ord om utskottets allmänna motivering. Denna är mycket enkel enligt min uppfattning med sitt sätt att avfärda saken därmed att grundlagarna föreskriva en särskild varsamhet och ett undvikande av experiment. De föreskriva nämligen, att konstitutionsutskottet skall föreslå endast vad det finner högst nyttigt och nödigt och möjligt att verkställa. Jag vill då fästa uppmärksamheten på, att detta stadgande i grundlagen hänför sig till de initiativ, som utskottet tager själv utan något föranledande utifrån. Där antager grundlagen att det icke kommer ifråga någon åtgärd från utskottet, annat än när det finner: här måste vi gripa in. Men sedan heter det i grundlagen, att konstitutionsutskottet också skall avgiva utlåtande över de från kamrarna till utskottet remitterade grundlagsfrågor; och vad som här föreligger är ju grundlagsfrågor. Beträffande dessa remitterade ärenden, använder grundlagen intet annat uttryck än den använder för andra utskott och andra frågor. Detta var utskottets första skäl.

Det andra skälet, som utskottet åberopar för sitt avstyrkande, är, att förslagen i vissa fall skulle syfta till åtgärder, vilka icke lämpligen kunde regleras genom grundlagsstiftning eller andra lagstiftningsåtgärd, som faller inom utskottets verksamhetskrets. Om så är fallet skulle konstitutionsutskottet ha återlämnat dylika framställningar till kammaren, ty någon behandling har en motion dock rätt att få. Men när nu motionerna ansetts höra till utskottet, så bör utskottet vara av den godheten att helt enkelt rätta sig efter remissen och behandla desamma. För övrigt skall det bli intressant att se, vad det är för frågor här, som icke höra till konstitutionsutskottets handläggning. Därtill få vi rikligt tillfälle, då vi komma in på varje sak för sig. Den nu föredragna första frågan är i alla fall en

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

sådan fråga, som efter herr Hildebrands omdöme hör till konstitutionsutskottet, och då återstår blott att det icke skulle vara möjligt att genomföra vad här föreslås. Det motivet har herr Hildebrand själv strukit ett brett streck över uti sitt anförande. Således finnes icke åtminstone i den punkten någon grundval för utskottets andra allmänna påstående.

Herr Hildebrand anförde, att förslagen i allmänhet vore utopiska. Ja, här komma vi in på en av anledningarna till denna motion. Jag skrev en gång en liten broschyr om mina intryck från en resa i Tyskland, och intrycken föranledde också en del utopiska önskemål för framtiden ifråga om världsorganisationen. Denna broschyr fick ett välvilligt referat i en konservativ tidning, Nya Dagligt Allehanda, där det framhölls, att sådana här förslag, som herr Lindhagen kommer fram med, »när de verka litteratur», äro ganska läsvärda. När »de verka litteratur» — ja se där ha vi det. Svenskarna läsa en del vackra böcker om hur världen skall vara beskaffad, och vi finna alla, att vad som ifrågasättes, är det alldeles nödvändigt att genomföra, annars komma vi aldrig nr denna trampkvarn, och så slå vi igen boken och gå till vår måltid eller lägga oss att sova och tycka, att vi ha gjort en god gärning. Men i politiken och erkannerligen i riksdagen, skall man icke alls befatta sig med sådana saker, ty det är blott litteratur, en estetisk fråga. Alla partier gå på den bogen. Därför böra i framtiden skapas sådana partier, som införa i det politiska livet vad för sunna förnuftet och inom litteraturen anses vara nödigt för att komma till en bättre världsordning.

Nu har dock till och med en officiell politiker, Förenta Staternas president, börjat röra vid dessa maximi-program, såsom jag kallar dem. Europas officiella värld har då också här och var genast varit framme med sitt »utopiskt», detta europiska statsmäns och politicis stora förskräckelse inom alla partier, den enda fiende, mot vilken de kunna samla sig alla uti ett besjäladt nedrackande. Må vi nu hoppas, att nödvändigheterna omsider skola vrida spiran ur dessa härska-redömen. Med andra ord, det är nödvändigt att giva rum för den tanken, att just de utopiska d. v. s. de obesakret verklighetsnödvändiga frågorna icke blott ha plats i litteraturen och i kyrkorna och på andra sådana platser, utan först och sist också i politiken.

Herr Hildebrand sade, att vad jag behandlar i denna nu först behandlade motionen, som väl icke hör till det utopiska, är mycket intressant och att vi böra studera även de åberopade amerikanska förhållandena. Han tyckte dock icke, att det var värt att göra något ännu. Det ansåg däremot herr Viktor Larsson. Jag får erkänna, att jag hade tänkt mig, kunna med stor tillfredsställelse förena mig med reservanterna, men herr Larsson gjorde mig något betänksam, då han i sin motivering förklarade, att reservanterna vore i viktiga delar icke ense med mig. Detta gällde särskilt, såvitt jag förstod, frågan om införandet av initiativ, som nu framförts i Amerika och som just består i att ett visst antal medborgare själva få begära, att en fråga skall hänskjutas till folkomröstning. På det sättet pågår ett folkligt lagstiftningsarbete parallellt med parlamentets lag-

*Aug. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

stiftningsarbete, utan att detta på något sätt inskränker parlamentets kompetens. Detta är just en huvudsak i motionen. Om man läser motiveringen, befinnes att erfarenheterna från Amerika i detta avseende enligt min uppfattning äro särdeles intressegivande. Ett dylikt system skulle möjligtvis föra oss någon bit ifrån det politiska livets nuvarande urartning, eller mildare uttryckt, ur dess nuvarande stillastående på en och samma punkt. I Amerika har man funnit, att icke allt är demokratiskt som bär detta namn. Det veta vi för övrigt alla, att det förhåller sig på det sättet. Vidare har man funnit, att bestämmanderätten i offentliga angelägenheter icke utan fara kan tillerkännas valda personer, och att partiväldet är en källa till allvarliga faror för friheten, och att det är ett faktum, att folket i verkligheten på det sättet styres av politiska maskiner och själv blir maskiner. Vad som behöves är icke mindre utan mera demokrati. Det nya systemet påstås i detta avseende ha visat goda resultat i Amerika. Därom säges, att det tvingat politikerna och tidningarna att hålla sig till sanningen, därigenom att vid en omröstning förut en objektiv kunskap meddelas alla valmän och varje parti har rättighet att därvid även få tala med egna ord. Folket blir medvetet, intresset är ofantligt, och frågor, som politikerna neka att skänka uppmärksamhet, komma fram på dagordningen och avgöras. Man får även ett nytt slags ledareskap, som man i Amerika funnit vara mycket värdefullt, och vidare uppfostras folket genom denna ordning till kunskap i politiska ting, under det att det nuvarande systemet har en motsatt verkan, som vi komma till längre fram, särskilt vid frågan om pressen. Man framhåller också från Amerika, att folket i längden kommer att sköta sina egna angelägenheter bättre än någon vald eller ärvd regeringsmakt skulle kunna det. De privilegierade frukta icke folkets okunnighet utan dess intelligens. Det tror jag är ordet, som är sagt på det rätta sättet och vid den rätta tiden. Jag har i motionerna särskilt betonat, att här är det meningen att kunna få införd en omedelbar folkstyrelse, som skall vara lojalt organiserad utan demagogiska syften men så, att den verkar till folkets uppfostrande och därför skulle för en gångs skull de, som avgöra saken, få avgöra den omedelbart och utan mellanhänder och avgöra den på grundvalen av en neutral och objektiv kunskap.

Icke kan jag väl tänka mig, att herr Viktor Larsson menade, att motionens yrkande i sista delen om att en sådan objektiv kunskap skall bibringas före denna omröstning varit något, som reservanterna hade någonting emot. Ja, jag tror tvärtom, att vi äro ense om den saken, herr Larsson, så att den behöva vi icke diskutera. Åtminstone hade jag den uppfattningen uti den socialdemokratiska programkommissionen, i vilken jag icke numera fungerar såsom varande utesluten ur densamma. Där kommo vi överens om att både initiativ och referendum var utmärkt bra och vidare på mitt förslag, att det borde meddelas objektiv kunskap om de föreliggande frågorna.

Sedan ha vi frågan om den föreslagna kommissionen till Amerika. Nu skickar regeringen den ena kommissionen efter den andra till Tyskland, till England, till Frankrike för att studera en del mili-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

tära frågor, studera tuberkulosens utbredning till följd av kriget och en myckenhet andra saker. Då tycker jag verkligen, att man kan bestå sig med en kommission även för en sådan här stor framtidsfråga för att kunna få något grepp på densamma. Jag skall emellertid icke vidhålla denna begäran utan avstå från den punkten.

Trots de betänkligheter jag har att förena mig med reservanterna, på grund av den motivering herr Viktor Larsson gav, finner jag i alla fall, att den kläm de formulerat passar mig förträffligt. Den begär just en allsidig utredning, och om herr Larsson begär den med sin motivering på ett sätt, och jag gör det på ett annat sätt, kunna vi ju dock förena oss om klämman. Jag ber således, herr talman, att ifråga om denna motion få instämma i den av herr Olof Olsson med flera avgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag tillåter mig först upplysa om att man svårligen kan tala om någon högerkupp i utskottet, då förhållandet rätt och slätt var det, att högern, som bildade en sammanhängande grupp inom utskottet, under det att vänstersidan var delad, enade sig om en motivering, som då också blev antagen. För övrigt må anmärkas, att om vi jämlikt motionärens önskan nu skulle ha besvarat var och en av dessa motionärer med ett särskilt utlåtande, så förefaller det sannolikt, att den motivering, som nu givits, hade kommit att upprepas i minst sju olika fall, och då föreföll det oss, som om det speciellt i dessa dyra tider vore rimligare att man toge tillhoppa allt i ett betänkande men i särskilda punkter för de olika yrkandena. Då motionären själv varit så litet sparsam med statens medel för tryckningskostnader, tyckte vi, att vi borde ge något exempel i motsatt riktning. Det bör för övrigt icke ha föregripit den ärade motionärens rätt, då han nu i alla fall får tillfälle att diskutera varje punkt för sig.

Den ärade motionären har vidare anmärkt, att motiveringen skulle vara oriktig, när konstitutionsutskottet citerar 38 § riksdagsordningen, »att det tillkommer utskottet att hos riksdagen föreslå de ändringar i rikets grundlag, dem utskottet finner högst nödiga eller nyttiga och möjliga att verkställa». Han påpekade, att det i en senare punkt, skild från denna, står, att konstitutionsutskottet också skall avgiva yttrande om dit remitterade motioner och han syntes sluta, att för sådana yttranden andra regler kunde eller borde gälla. Nåväl, jag har åtminstone alltid föreställt mig, att den allmänna föreskrift, som gäller för konstitutionsutskottet, vid dess eget initiativ, bör i minst lika mån gälla, då konstitutionsutskottet yttrar sig om framlagda förslag, och att konstitutionsutskottet då bör lika omsorgsfullt bedöma dessa frågor som då utskottet självt tager initiativet. Detta synes mig vara en självklar sak, som följer direkt av det sammanhang, vari stadgandet står, och den omständigheten att denna sista punkt tillkommit senare än den ursprungliga formuleringen kan väl icke på något sätt försvaga den ursprungliga, utan bör väl endast innebära, att man för den tillagda punkten tänkt sig att

samma förhållanden skulle råda som för det ursprungliga principiella stadgandet.

Vad för övrigt angår det här föreliggande förslaget, så tror jag, att den ärade motionären träffade huvudet på spiken, när han citerade uttalandet i annat liknande fall av någon tidning, att »som litteratur kunde det vara ganska värdefullt». Jag erkänner obetingat och absolut, att läsningen av denna motion har berett mig ett mycket stort nöje. Och detta säger jag icke ironiskt, ty visserligen har jag åtskilligt att erinra mot den egendomliga produkt, som kallas motionen i andra kammaren nr 289, men i många punkter är det mig ett verkligt nöje att instämma i vad motionären anför. Det förefaller mig emellertid, som om ifrågavarande skrift skulle gjort sig betydligt bättre på salongsbordet i ett vackert band vid sidan av Bernhard Shaws »Handbok för revolutionärer» än i riksdagens torra handlingar, där jag fruktar, att ganska få taga del av densamma. Särskilt iögonenfallande är det svaga sammanhanget mellan den allmänna motiveringen och de olika yrkanden, som motionären kommit till; dessa yrkanden kunna i regel sägas ej ens tillnärmelsevis motsvara den mycket vidsträckt gående kritik, som i själva motionen presteras. Det är detta bristande sammanhang mellan en motivering, som i många punkter är högst intressant eller rent av briljant, och de yrkanden, som framställts, vilket för mig varit avgörande, då jag icke kunnat finna någon möjlighet att till beaktande upptaga de uppslag, som motionären framfört.

Vad nu speciellt angår den här motionen nr 290 — den som gäller initiativ och referendum — skulle jag på de förslag, som där framställts, vilja i någon mån tillämpa en anmärkning, som en numera bortgångna kammarledamot fällde under den första riksdag jag tillhörde denna kammare. Det var så, att en ledamot av kammaren, som ännu sitter här, hade om något ärende yttrat: »ja, den här saken tyckte jag var mycket bra, när jag första gången läste om den, men ju mera jag tänkt på den, dess mera betänksam har jag blivit.» Då reste sig Fridtjov Berg och kom fram till min bänk och sade: »det var ett ganska riktigt ord, som vi litet var väl borde besinna, så att vi icke alltför hastigt besluta oss för en sak.» Jag tror, att detta är något, som rätt väl bör beaktas i avseende på vad här i motionen blivit framställt. Detta tal om initiativ och referendum må låta bestickande, men innan man engagerar sig för det, torde det vara skäl i att åtminstone i någon mån taga reda på de erfarenheter, som man på andra håll i världen har av dessa institutioner. De erfarenheterna kan man i hög grad studera redan nu och redan här utan att sända ut någon kommission till vare sig Nordamerikas Förenta Stater eller Schweiz eller till någon annan trakt av världen, där de förekomma.

Jag tillåter mig erinra, mina herrar, att speciellt referendum icke är någon nyhet och icke heller någon oprövad nyhet, utan det har visat sig som ett tveeggat och till sina verkningar mycket osäkert vapen. Det torde icke vara obekant, att napoleonska kejsardömet i ganska hög grad koketterade med ett referendum, som kallades ple-

*Ans. revision
av grund-
lagarna m. m.*
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

biscit. Jag förmodar, att herrarna erinra sig, att det i maj 1870 igångsattes en storartad allmän folkomröstning i franska riket, vilken gav det uppseendeväckande resultatet, att nära 7 1/2 miljoner uttalade sig för kejsarens politik och 1 1/2 miljon emot. Det blev sålunda ett kolossalt förtroendevotum. Fyra månader senare — då var det napoleonska kejsardömet bortsopat, och det var knappast någon enda av dem, som nyss röstat för dess statskonst, som hade lust att träda in för detsamma. En sådan företeelse gör, att vi icke ha anledning att lita allt för mycket på den sortens verktyg och deras användning.

Det finns som bekant en stat i Europa, som experimenterat mycket länge med referendum, nämligen den schweiziska republiken. Men när vi här göra en jämförelse, böra vi komma ihåg, att den schweiziska republiken — vilken för resten arbetar under högst särregna förhållanden — har ett territorium, som når i utsträckning endast ungefär så långt som ett stort svenskt län. Hela Schweiz område står i storlek ungefär mitt emellan Kopparbergs och Jämtlands län. Inom ett sådant område är det naturligtvis mycket lätt att få uppkommande frågor rätt fullständigt kända av alla och även uttömmande diskuterade. Vad beträffar de mindre områden inom den schweiziska republiken, där referendum förekommer, kantoner och kommuner, rör det sig då om mycket små områden. En av de största kantonerna, Bern, är icke större än Sörmland, och går man till en av de mindre, Basel, är den knappast större än en något så när stor mellansvensk socken. Det är sålunda endast fråga om små distanser, när man tillämpat referendum i Schweiz, och det gör, att förhållandena legat helt annorlunda än de skulle göra i en annan stat med väsentligen större territorier — bortsett nu från den särregna utveckling, som befordrat ifrågavarande instituts användning i Schweiz.

Beträffande Nordamerikas Förenta Stater är det icke alldeles okänt, att referendum där emellanåt kunnat bli någonting, som verkat i ganska motsatt riktning mot vad man velat. Meningen har naturligtvis varit att vrida vapnen ur händerna på de speciella partiorganisationerna och de starka valledningarna, att sålunda få ett slags garanti mot dessa. Det har varit syftet — och jag misstänker, att motionären syftar åt samma lovliga håll — men fråga är, om det icke har visat sig, att det resultat man ernått visst icke alltid varit det avsedda, utan de skickliga valledningarna och partiorganisationerna, som finnas, väl förstått att använda även detta institut för sina ändamål.

Det är sålunda ett på olika håll provat men visst icke obetingat lyckligt vapen, som det här är fråga om. Under sådana omständigheter kan jag absolut icke finna någon anledning till att vi skulle uttala oss för ett dylikt instituts införande i vårt politiska liv. Beträffande utsändande av en studiekommision vill jag säga, att det egentligen är en direkt teoretisk studiesak, som det här gäller, och vi ha för densamma en hel del material tillgängligt redan här. Om någon önskar det, tror jag, att jag skall kunna stå till tjänst med

åtskilliga anvisningar i den vägen. Under alla omständigheter, skulle det vara fråga om att verkligen studera saken, så vore det väl den sämsta utvägen att skicka ut en stor studiekommision. Den bleve naturligtvis mottagen med den älskvardhet, som kommer alla parlamentariska inrättningar till del, den skulle göra en hel del fragor, men det må ifrågasättas, om några egentliga upplysningar kunde på den vägen inhämtas. Skulle en undersökning göras, finge det ske annorlunda och icke på detta så ofta använda och till sina resultat så lätt missvisande sätt.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Nu ha reservanterna anfört ett särskilt skäl, varför de för sin del förorda bifall till en viss detalj i motionens yrkande. Det skälet är, att ett sådant institut som en allmän folkomröstning skulle vara ett förträffligt medel för utjämnande av strider mellan kamrarna. Jag vill erkänna, att den ärade talaren på Västeråsbänken har rätt däri, att en del motsatser funnits, men å andra sidan kan man fråga, om det alltid varit till så stor skada att ett dylikt motsatsförhållande ägt rum. Har det icke som oftast inträffat, att denna motsats tvingat reformivrarna till en bättre kritik och till att noggrannare gå in i undersökning av sina egna yrkanden? Har det icke hänt, att just under detta motsatsförhållande en hel del av de yrkanden, som blivit framförda, lett till resultat, låt vara icke så fullständiga, som man från början skulle velat, men i alla fall alldeles tillräckliga för att tillgodose de önskemål man avsett att främja? Jag tror, att det finns många möjligheter att på annan väg utjämna sådana uppkommande motsatser mycket viktigare och mera effektiva medel än det som här blivit ifrågasatt. Under sådana omständigheter finner jag icke några skäl tala för att man på något sätt skall understödja det vittutseende projekt, som den ärade motionären lancerat.

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Larsson i Västerås: Herr vice talman! Den siste ärade talaren kunde icke bestrida vad jag tillät mig framhålla i mitt första anförande, att det har varit motsatser och stridigheter mellan kamrarna, men han ville göra gällande, att detta förhållande icke torde ha varit till någon skada för landet och folket utan snarare verkat därhän, att frågorna mognat, som man säger. Ja, det är ju svårt att här kunna lägga fram några säkra och klara siffror eller andra bevis för, huruvida det varit till skada eller icke. Men herr Hallendorff kunde ju gå ut i landet och höra sig för bland folket, hurudan uppfattningen i allmänhet är rörande dessa saker, och då kan det hända, att herr Hallendorff skulle få höra, att den omständigheten, att vissa frågor här varit före riksdag efter riksdag utan att kunna nå fram till sin lösning, varit ägnad att hämma utvecklingen och varit till skada för folkets stora flertal. Det är också min uppfattning, och därför tror jag, att det är nödvändigt, att riksdagen söker en utväg ur dessa förhållanden, och som en sådan utväg ha vi pekät på folkomröstningen.

Jag begärde egentligen ordet för att säga några ord till herr

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Lindhagen, då han framhöll, att han icke var tillfreds med vår motivering. Jag tror nog, att det är flera än han, som icke kunna vara det, liksom icke heller vi äro nöjda med hans motivering, men jag vill säga, att vi reseranter sökt lägga vårt yrkande så pass allmänt, att det skulle kunna inrymma både herr Lindhagens uppfattning och vår egen uppfattning och även deras, vilka i denna sak stå mera tveksamma än vi göra. Vi ha ansett det vara nödvändigt att så gå tillväga, därför att den här frågan ju egentligen icke varit uppe till någon vidare diskussion vare sig ute i landet eller inom riksdagen i senare tider. Den framfördes 1908, men sedan dess har den legat nere. Därför ha vi ansett nödvändigt att formulera klämman så, att alla, som ville någonting i föreliggande syfte, skulle kunna förena sig om densamma. Därmed uteslutes sålunda icke heller, om en utredning blir beslutad, att Kungl. Maj:t tar upp till undersökning även frågan om initiativ, som herr Lindhagen ansåg i det här fallet vara den viktigaste. Jag har förklarat, att vi reseranter icke för vår del anse, att initiativet är någonting särskilt önskvärt för vårt land med de förhållanden vi ha med avseende på val och sådant, ty vad skulle ett initiativ egentligen innebära? Jo, det skulle innebära, sade herr Lindhagen, att folket självt finge rätt att föra fram en fråga till referendum. Nu vill jag säga, att de frågor, som skola kunna föras fram till folkomröstning, väl i alla fall böra vara klart utformade, så att de föreligga såsom fullständigt utredda förslag, och sådana förslag kunna ju föras fram i riksdagen genom folkets representanter. Och när dessa frågor inom riksdagen blivit behandlade gång efter annan, men det visat sig, att kamrarna stanna i olika beslut, då anse vi, att det är nödvändigt att tillgripa omröstning. Om det kan vara till någon tillfredsställelse för herr Lindhagen, vill jag meddela, att jag för min personliga del kunnat sträcka mig något längre i detta avseende än mina medreseranter. Jag anser nämligen, att man skulle kunna medge valmännen rätt till initiativ i så måtto, att de kunde kräva referendum rörande frågor av större betydelse, som varit före i riksdagen flera gånger, men icke kunnat leda till något resultat, antingen på grund av första kammarens avslag, vilket naturligtvis förekommer i de flesta fall, eller därför att andra kammaren ställt sig avvisande. Man borde sålunda enligt min mening medge valmännen rätt att med viss majoritet kräva, att sådana frågor gå till omröstning då ingendera av kamrarna eller Kungl. Maj:t funnit lämpligt anbefalla en sådan.

Då herr Lindhagen talade om att objektiv kunskap borde meddelas folket, vill jag säga, att även den saken inrymmer i det yrkande vi framställt. När han vidare talade om den socialdemokratiska partikongressen, som herr Lindhagen fortfarande tycks ha en viss respekt för, ber jag få nämna, att denna visserligen behandlat frågorna om initiativ och folkomröstning, men den har därvid utlämnat initiativet och endast upptagit frågan om folkomröstningen. Så ligger saken i det avseendet.

Ja, herr vice talman, jag skall icke upptaga tiden längre. Jag ber att få vidhålla mitt yrkande.

Herr Branting: Herr talman! Jag begärde ordet för att uttala som min mening, att jag sällan har sett ett så torftigt utlåtande som det, för vilket herr Hallendorff här gått i elden. Man må ha vilken mening som helst om den mängd frågor, som av herr Lindhagen i hans motionsgrupp framförts, men nog förefaller det, som om det kunnat vara skäl i. att i den del av dessa frågor, som här är på tal, försöka ta upp denna sak till något annat bemötande, än vad som innefattas i de ord, som utskottet kostat på densamma.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Om man ser efter, vad som i utskottets yttrande rimligen kan tillämpas på den punkt, som nu är föredragen, så skall man finna att allting, som hänför sig till denna punkt nr 1 a), således rörande herr Lindhagens motion nr 290, inskränker sig till att konstitutionsutskottet åberopar grundlagens ord och därvid säger, att »det tillkommer utskottet att hos riksdagen föreslå de ändringar i rikets grundlagar, dem utskottet finner högst nödiga, eller nyttiga och möjliga att verkställa», och tillägger utskottet sedan, att »de av motionären här framlagda förslagen fylla icke de förutsättningar, som sålunda äro föreskrivna.» Vad som sedan följer, nämligen orden: »För övrigt syfta dessa förslag i vissa fall till åtgärder, vilka icke lämpligen kunna regleras genom grundlagsstiftning», kan enligt sakens natur omöjligen tillämpas på frågan om referendum, ty den kan naturligtvis regleras genom grundlagsstiftning, om man är ense om att det ligger något i den tanken, och att det finns skäl att slå in på den vägen.

Sedan går utskottet in speciellt på motionen nr 289.

Alltså hela den motivering för avslag, som konstitutionsutskottets majoritet har kostat på sig ifråga om den nu föreliggande delen av den stora motionskomplexen, är endast detta, att utskottet icke anser sig böra upptaga annat än sådant, som är högst nödigt och nyttigt, och därmed är den affären avfärdad. Utskottet måste dock erinra sig, att frågan om referendum för ett antal år sedan framfördes med mycken pondus här i kammaren från det liberala partiets dåvarande ledning och gav anledning till en mängd uttalanden och till en allvarlig diskussion, som visserligen för tillfället icke utmynnade i något positivt, men som i alla fall måste visa, att saken dock icke kan avvisas på detta torftiga sätt — jag upprepar det — som konstitutionsutskottet denna gång gjort. När man så till denna motivering lägger den motivering, som vi hörde från herr Hallendorff, med betraktelser över att herr Lindhagen inkräktat på statens tryckningskostnader, så att utskottet ville visa den största sparsamhet i detta avseende, då kommer till en motiveringens *torftighet* därjämte, jag nödgas säga det, en motiveringens *tarvlighet*, som icke är kammaren värdig.

Vad nu själva saken angår vill det förefalla mig, att man här verkligen skulle ha alla skäl att samla sig på den linje, som är framlagd av reservanterna, och för vilken herr Viktor Larsson talat här. I sitt senaste anförande framförde herr Vikor Larsson med all rätt den omfattande karaktären utav denna samlinglinje för dem, som anse att över huvud taget denna sak är förtjänt av upp-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.

(Forts.)

märksamhet. Man har undvikit omsorgsfullt att taga parti i de tvistefrågor, som måste uppkomma, så snart man närmare går in på frågan om referendum och initiativ. Där ligger verkligen saken så, att förfäktare av olika meningar kunna ge goda skäl för olika uppfattningar i vissa detaljvseenden. Men att uti denna sak det ligger en fråga, som verkligen har ett djupt intresse för framtidens demokrati, därom är jag för min del på det livligaste övertygad.

Det försök till saklig argumentering, som gjorts från herr Hallendorff, inskränker sig till ett påvisande av att detta institut skulle vara ett tveeggat vapen och verka osäkert. Ja, det är alldeles naturligt. Under nuvarande förhållanden, när vi ändå måste erkänna, att hela den demokratiska utvecklingen ännu befinner sig relativt sett i en början i jämförelse med vad man hoppas skall bli fallet när upplysta och fria folk bestämma över sina öden i fullaste omfattning, när man alltså står inför en sådan ännu trevande början i många riktningar med avseende å den demokratiska tillämpningen, då är det mycket naturligt, att verkningarna av ett sådant institut understundom icke motsvara förväntningarna. Jag är ingalunda så utopisk för min del, att jag tror, att införandet av referendum eller initiativ skulle ögonblickligen medföra något slags himmelrike på jorden i detta avseende. Men det är icke heller i sådana förväntningar som vi anse att denna sak bör upptagas till allvarlig prövning, utan därför att vi anse, att det verkligen bör undersökas, om det icke ligger på den demokratiska utvecklingslinjen att få också dessa ting fram uti samhällsförfattningen på sådant sätt, som kan befinnas efter olika länders olika förhållanden lämpligt.

Herr Hallendorff erinrade om det bekanta napoleonska plebiscitet 1870, då det lyckades den kejsarliga makten, med tillhjälp av hela den stora administrativa apparaten med prefekterna i spetsen och med tillhjälp av hela den stora klerikala apparaten med biskopar och präster av alla kulörer i spetsen, att driva fram de den tiden i mycket hög grad okunniga massorna ute på franska landsbygden till att votera för kejsardömet, sedan man lurat dem med att kejsardömet vore *freden* och att de därför måste rösta för kejsardömet. Det är icke utan att man just i dessa dagar kan ha skäl att erinra sig, hur man tillverkar folkopinion, och hur man med argument och paroller, som icke äro sannfärdiga, utan falska, driver fram folk, som icke vet vad det är fråga om, till att göra opinionsyttringar av plebiscitär karaktär. När herr Hallendorff opponerade mot något sådant, så synes det mig, att han haft närmare anledning till en sådan predikan på annat håll än här i kammaren. I alla fall blev resultatet, som han mycket riktigt sade, att dessa massor, som voro vilseledda och okunniga och drevos fram av starka samhällsmakter, samlade 7 $\frac{1}{2}$ miljoner röster, medan motsidan, oppositionen, samlade endast 1 $\frac{1}{2}$ miljon. Men de till antalet underlägsna rösterna kommo från de stora centra, från ledningen av Franrikes andliga liv den tiden, och det vägade därför verkligen ganska tungt i vågskålen, vilket också mycket hastigt visade sig därefter, när hela bedrägeriet i påståendet, att kejsardömet vore *freden*, blev uppenbart för de vilseledda massor-

na. Då gick man över till dem, som förklarar sig för republikansk statsförfattning och gjort gällande, att endast på den vägen skulle folket kunna komma till verklig självstyrelse och till verkligt trygghande av vad som för folket vore det angelägnaste, nämligen freden.

Det där exemplet är således olyckligt för herr Hallendorff.

Det andra exemplet hänförde sig till Schweiz. Det är mycket sant, att förhållandena i Schweiz och Sverige äro mycket olika och att särskilt de små avstånden i Schweiz och de små förhållandena över huvud taget i kantonerna göra, att det är mycket lättare att där komma fram till folkets direkta självstyrelse. Vi få för övrigt komma ihåg, att folkets direkta självstyrelse i de gamla germanska kantonerna varit något sedan hedenhös bestående, fortsättningen på våra gamla allshärjarting, som vi ha ett minne av där på vår vägg. Ett parlamentariskt system är alltså det till tiden senare som nödvändiggjorts helt enkelt därför att de gamla folkförsamlingarna, som direkt avgjorde allting, icke kunde praktiskt fungera, när samhällsinstitutionerna blevo mera invecklade och samhällena mera vidsträckta till sin omfattning. Men det är då också mycket naturligt, att på samma gång som det var nödvändigt att gå till denna koncentring, så kvarstår medvetandet att den ursprungliga parlamentariska makten alltid legat hos folket självt. Och det kan då vara angeläget att se till, att det icke uppstår så småningom, kanhända omedvetet och utan avsikt, en sådan klyfta mellan parlamentet och folket, som kan medföra olycksbringande verkningar. Är det icke då helt naturligt, att referendum skall komma som en institution, värd beaktande, om vilken man alltså även här behöver göra en undersökning, i vad mån och under vilka förutsättningar den passar för våra svenska förhållanden.

Jag förstår mycket väl en slags betänklighet, som jag hört enskilt framföras mot referendumentankens knäsättande i svensk politik för närvarande. Den betänkligheten innebär helt enkelt det, att innan vi här i landet ens kommit fram till fullt klar *parlamentarisk* ordning, medan vi ännu ha dessa orimliga förhållanden av en regeringsmakt, som vi se operera ofantligt självständigt gent emot riksdagen, och av en riksdag, som genom bestämmelsen om båda kamrarnas lika behörighet och myndighet är i hög grad försvagad i sin verksamhet i reformvänlig riktning — så länge dessa förhållanden bestå, skulle referendum icke ha något berättigande.

Jag medger för min del riktigheten av ett sådant omdöme så långt, att jag fullkomligt instämmer i att den allra *angelägnaste* och *närmaste* uppgiften är hävdandet av riksdagens och allra närmast den folkvalda kammarens ställning i det svenska statslivet. Men här är icke fråga om att fatta beslut om att införa referendum nu, i dag eller i morgon, utan här är fråga om att öppna dörren för en allsidig utredning av alla dessa ting och att dessa frågor således må kunna bli föremål för en noggrann och fullständig förberedande prövning. Så mycket kan man väl tycka att andra kammaren borde göra, att den nu *började* det visserligen icke korta arbetet att föra fram referendumentalsfrågan till aktualitet. Jag hoppas för min del att, trots vad som ännu brister uti den svenska parlamentarismens genomfö-

Ang. revision
av grundlagarna n. n.
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

rande — Gud skall veta, att det är så gott som allt ännu! — ändå utvecklingen skall ligga så pass förberedd i vårt land, att vi inom en överskådlig tid skola kunna se, att vi hava kommit fram till målet i *den* saken.

Just i tider som dessa, då man ser utvecklingen taga jättesprång i efterblivna länder, är det på tiden, att även i vårt efterblivna land utvecklingen marscherar i annat tempo än man vill vara med om ännu däröver i första kammaren. Därför vågar jag uttala den förväntan om de närmaste årens svenska utveckling, att det verkligen skall kunna visa sig, att det lilla beskedliga trappsteget, som innebär att vi stiga fram till ordentligt genomförd parlamentarism, dock ligger inom mycket nära räckhåll för den nuvarande generationen. Om under tiden och utan att på minsta sätt inkräkta på den kamp, som är den aktuella och den nödvändiga, man också utreder referendumsfrågan, kan detta endast vara av godo. Ty vad som är den bärande kärnan i den tanke, som uttryckes med ordet referendum, är att folket självt på ett mera direkt sätt, än vad fallet är genom att få gå fram vart tredje år och lägga en valsedel i urnan, skall deltaga i avgörandet av sina egna livsviktigaste angelägenheter, att möjlighet skall yppas till deltagande således av en allmän folkmening i bestämmandet av rikets allmänna angelägenheter även på annat sätt än enbart genom val och genom representationen, som i folkets namn fattar sina beslut.

Hur detta skall ske, allt detta ligger i den blivande utredningen. Begränsningen mellan riksdagens makt och den direkt utövande folkmakten kommer att bli föremål för mångahanda meningsbrytningar och meningsutbyten. Låt oss då emellertid börja att resonera om den saken och få en ordentlig, värdefull och fördomsfri utredning om alla dessa hithörande frågor, så att man får ett underlag för det fortsatta arbetet, i folklig riktning. Ty ytterst är det ju — och det är detta som är referendums styrka — ändå så, att om man också skulle få en mycket utvald, en mycket sakkunnig, en mycket skicklig, en mycket vidsynt riksdagsförsamling, representerande ett visst folk, så ligger det dock någonting svagt uti en sådan vacker toppunkt för det politiska livet, därest icke av den upplysning, den kännedom och insikt om de allmänna angelägenheterna, som man sålunda har samlad uppe i toppen på statsstyrelsen, vore samtidigt *i möjligaste mån* spridd ute ibland de bredaste massorna av befolkningen. Det får bara icke vara en helgdagssak att gå fram till valurnan en gång vart tredje år. Folket måste självt följa med de allmänna angelägenheterna, som angå det självt på det mest intima sätt. Vi ha ju t. ex. under dessa tider sett, hur nära den angelägenheten angår varje enskild människa, huruvida vi hade haft en dyrtidspolitik sådan att den kunnat visa tillfredsställande resultat, eller vi haft en sådan, som den vi under den nuvarande statsministerns ledning varit välsignade med. Det är sådana frågor det ligger direkt för menige man att ta ett bestämt intryck av; och åt menige man bör också i en genomförd demokrati ges möjlighet att mycket direkt föra fram sin mening i dessa saker.

Herr Viktor Larsson erinrade ju också om det orimliga förhållandet, att år efter år, årtionde efter årtionde, det visat sig, att vissa frågor, för vilka det finnes en överväldigande folkmening, ändå behandlas nästan så slentrianmässigt, därför att man vet, att första kammaren, sådan den är sammansatt, ändå stoppar alltsammans. Då behövs det, att folket har tillfälle att sträcka ut sin starka hand och säga: »Hitintill men icke vidare!» åt de myndiga herrarna, som vilja regera detsamma från första kammaren.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Jag tror således, att det finnes verkligen ur alla dessa synpunkter de allra starkaste skäl för att andra kammaren så enigt som möjligt sluter sig omkring den sunda tanke, som här på ett samlande sätt är uttryckt i reservationen, till vilken jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Sedan herr talmannen nu återtagit ledningen av förhandlingarna, yttrade:

Herr E d é n: Herr talman! Jag har till detta utskottsbetänkande vid den nu föredragna punkten antecknat en reservation, som hänför sig till motiveringen. Jag skall till en början be att få förklara, att reservationen i själva verket angår motiveringen för utskottets betänkande i dess helhet. Jag har icke något ansvar och vill icke taga något ansvar på mig för ett betänkande, som avfärdar denna komplex av herr Lindhagens motioner med de få rader, vilka utskottet består. Detta icke därför, att jag har varit beredd att gå in på något av herr Lindhagens yrkanden, sådana som de blivit framställda, ej heller därför, att jag förbiser, att uti hans motioner äro sammanförda en hel mängd av önskemål, som näppeligen kunna karakteriseras annorlunda än som en varmhjärtad politisk drömmars förhoppningar och önskningsar, med den påtagligaste brist på sinne för livets realiteter. Jag har inte alls någon tanke på att slå mig till riddare för detta försök att uppmåla åtminstone konturerna för en ny himmel och en ny jord på det politiska området. Men även om jag haft denna uppfattning av herr Lindhagens motioner, har jag dock ansett dem, och ej minst huvudmotionen, vara i många avseenden av den betydelse, att man borde ha ägnat de olika yrkandena åtminstone en antydning till saklig prövning, som visat, att utskottet har tagit upp vart och ett av dessa yrkanden för sig. Det har icke skett — utskottet avfärdar alltsammans under ett med några snäva rader av i grund formell natur. Jag måste här i kammaren, liksom jag gjort i utskottet, inlägga min gensaga mot ett sådant behandlingssätt.

Vad angår den motion vi nu närmast behandla, motionen nr 290, ber jag först att få nämna, att beträffande den principiella ståndpunkten till frågan om referendum jag i utskottet har bestämt sagt ifrån, att jag allra minst kan godkänna ett sådant naket avfärdande av detta stora problem, som utskottet stannat vid. Även jag har i någon motsvarighet till den föregående talaren den uppfattningen, att frågan om folkets, medborgarnas, direkta deltagande i de stora

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

avgörande beslut, som djupt ingripa i samhällets liv, tränger sig så småningom mera och mera fram och icke kan på detta sätt, som i utskottet har skett, bara utan vidare undertryckas. Man behöver verkligen icke inskränka sin exempelsamling i det avseendet på det sätt som min ärade granne här överst på Stockholmsbänken har gjort. Det är icke bara så, att referendum har länge varit infört och tillämpat i Schweiz och likaså finnes i vissa av Nordamerikas Förenta Stater. Det är ju också så, att detta referendum visserligen icke har varit infört men väl varit uppfört som ett aktuellt politiskt problem i ett så urgammalt konstitutionellt land med så urgammal parlamentarisk odling och med så stark vördnad för den parlamentariska makten och maktfullkomligheten som England, och egendomligt nog har detta problem om referendum just i England förts fram av det parti, som motsvarar den nyss nämnde ärade talarens eget, nämligen högern, Englands konservativa parti gjorde för några år sedan på fullt allvar ett försök att pressa fram referendum under striden för överhusets vetomakt — det yrkandet ingick då i dess strävanden att grundlägga vad det ansåg vara sundare förhållanden i det allmänna parlamentariska livet.

Jag tror sålunda och vill ha det uttalat, att det är icke möjligt att förneka, att frågan om det direkta ingripandet av medborgarna i vissa avgörande ärenden kommer mera och mera fram i de europeiska staternas liv och kan bli aktuell även hos oss förr än vi nu förmoda. Det kommer att uppstå behov av ett mera direkt förhållande mellan regering och folk, ett behov som icke finner tillräckligt uttryck endast i förbindelsen mellan regering och parlament, och det behovet skall förr eller senare tränga fram till en lösning.

När jag nu emellertid ej har velat vara med på det av reservanterna gjorda yrkandet, beror detta sålunda uppenbarligen icke alls på principiella skäl. Det kan så mycket mindre bero på principiella skäl som ju — såsom av den föregående talaren crinrades — ifrån det partis sida, jag har äran tillhöra, för några år sedan — det var visserligen innan jag kom in i kammaren — väcktes en motion, som upptog just frågan om referendum. När jag ej ansett mig hava tillräckligt skäl att biträda i dag föreliggande reservationen, så har anledningen härtill varit den, att själva denna reservation dels baserar sig på en motion, vilken som grundval för hela frågan synes mig vara alldeles otillräcklig genom sin oklarhet, sin obestämdhet och sina ytterligt vaga linjer, och dels i och för sig i hela sin avfattning efter sin mening icke är av den beskaffenhet, att den kan anses föra frågan fram på ett lämpligt och tillbörligt sätt.

Vad motionen angår skall jag endast erinra om, att densamma icke alls gör något försök att utreda frågan om referendum. Den frågan skjutes av motionären egentligen undan. Vad han sysslar med är närmast förhållandena i Amerika på det *andra* område, där man försökt ett direkt folkingripande, nämligen i fråga om folkets rätt till »initiativ», varjämte ungefär hälften av motiveringen är ägnad åt en sympatisk teckning av en besynnerlig dansk enskild association, som kallas »den universale samstyrelse» — såvitt jag för-

står, tycks den ärade motionären egentligen anse denna företeelse vara värd lika mycken uppmärksamhet som t. ex. den amerikanska demokratiens organisation. Att ur en sådan motivering taga ut frågan om referendum är ju egentligen att gå på någonting helt annat än motionären har avsett. Och skall man taga ut denna särskilda punkt, så måste man tydligen göra den till föremål för en alldeles ny utredande framställning, som motionären icke har åstadkommit. Detta har icke skett under utskottets överläggningar, och något yrkande i den riktningen förekom därvid icke — något tillfälle att taga ståndpunkt till ett sådant yrkande gavs följaktligen ej.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Reservanterna hava inskränkt sig till att yrka, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta anställa en allsidig utredning, huruvida och i vilken utsträckning landets röstberättigade medborgare må äga rätt att genom allmän omröstning träffa avgörande i landsviktiga frågor, samt därefter för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagen var till utredningen kan giva anledning.

Här uppstår då först och främst spörsmålet: vad menas med detta yrkande? Menas därmed, att det endast skulle gälla referendum, eller menas därmed även »initiativ» och »recall» och vad allt de heta de olika former för folkingripande, som herr Lindhagen åtminstone omnämnt i sin motivering? Något svar därpå har icke givits i reservationen, som ju egentligen saknar all motivering. Följderna ha till en viss grad kommit fram i debatten i dag, på det sättet, att medan herr Lindhagen i reservationen lägger in både referendum och initiativ, så har herr Larsson i Västerås lagt in endast referendum. Det är en uppenbar oklarhet i innebörden av hela detta yrkande, som genom debatten blivit direkt konstaterad. Nu kan man visserligen säga, som det också sagts, jag tror av båda dessa talare, att det är ju en ren fördel, att vi på det viset fått klämman så vid, att den passar både för den ena och den andra ståndpunkten. Efter mitt sätt att se utgör däremot detta ingalunda någon fördel. Det är en väsentlig skillnad mellan ett begränsat yrkande på utredning om referendum å ena sidan, och å den andra ett allmänt yrkande att upptaga för oss så ytterst främmande förhållanden, som herr Lindhagen syftar på — icke blott initiativ och recall från de nordamerikanska staterna, utan t. o. m. den danska associationens mer än besynnerliga program. Här föreligger faktiskt en så stor skillnad mellan motionären och reservanterna, att det efter mitt förmenande borde varit en given skyldighet för dessa senare att precisera, att det endast är referendum och intet annat som reservationen gäller. Att de icke gjort en sådan precisering är en avgjord svaghet, som väsentligen betager deras yrkande det värde, som detsamma annars kunde hava fått.

Man kan ju alltid invända, att andra kammaren i alla händelser gärna kan bifalla denna reservation ur den synpunkten, att ett bifall betyder, såsom det bevingade ordet alltid lyder, ingenting annat än »en opinionsyttring». Man tillägger kanske, att en opinionsyttring kan vara så mycket mera på sin plats, då nu utskottet har på det

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

sätt, som jag ovan konstaterat, misshandlat den viktiga frågan och första kammaren utan vidare har avvisat den. Jag må gärna säga, att skulle så bli fallet, så har icke heller jag någon egentlig anledning att sörja däröver, på grund av hela min allmänna ställning till frågan om referendum. Men jag kan dock icke förena mig i ett sådant yrkande, det säger jag bestämt ifrån. Jag har nämligen den uppfattningen, att dylika opinionsyttringar böra, om de skola ha något större värde med sig, vara baserade åtminstone i så pass hög grad på tillräckligt sakligt material, att de just genom detta sakliga material göra den verkan på den allmänna opinionen, som man avser att utöva. Denna verkan på den allmänna opinionen tror jag icke att man vinner genom att bara i största allmänhet förklara, att andra kammaren är intresserad av en undersökning av frågan om referendum. En sådan förklaring har jag redan här givit, och jag är beredd att stå för den när som helst. Men ett yrkande, att andra kammaren skall bifalla ett skrivelseförslag, har dock en väsentligt annan innebörd än en ren principförklaring — det ställer på själva avfattningen av detta skrivelseförslag andra fordringar. Här är icke bara fråga om en resolution, en resolution, genom vilken man uttalar en allmän sympati i princip, utan det är fråga om ett yrkande om utredning och förslag, och då synes det mig, att kammaren borde ha skyldighet att föra in ett mera preciserat material och mera bestämda linjer, innan kammaren ger sig in på ett beslut. Jag kan tillägga, att detta skulle ha varit så mycket mera möjligt, om man lagt sig något vinn därom, som i själva verket ett betydligt material redan finnes framfört i den liberala motionen från 1908, vilken motion innehåller en hel del intressanta sammanställningar, verkligen diskuterar problemet och försöker att åtminstone i dess allmänna linjer lägga upp en plan för tillämpning av referendum i Sverige. Men reservationen har icke ens tagit upp detta material, utan nöjt sig med en allmän och till sin innebörd tvetydig förklaring.

Det förekom i den senaste talarens yttrande, som för övrigt i åtskilliga avseenden var så sympatiskt, ett ord, som efter min mening är av beskaffenhet att lägga för stora dimensioner på detta ärende. Han yttrade, att när utvecklingen i andra länder tar jättesprång framåt på demokratisk grund, så är det väl skäl, att vi i denna kammare se till, att vi uttala oss för åtminstone ett annat tempo i denna utveckling, än vad första kammaren vill vara med om. Ja, om det kunde på något vis ytterligare understrykas, att andra kammaren vill ha ett annat tempo i den demokratiska utvecklingen än första kammaren, så skulle jag med största nöje vara med om ett sådant understrykande — jag tror icke, att någon skall misstänka mig för, att jag icke skulle vara fullt på det klara med att första kammarens tempo icke är andra kammarens, och att det sätt, varpå första kammaren behandlar de stora frågorna om förhållandet mellan folk och regering, icke minst under dessa svåra tider, måste lända till fara och vådor för landet. Men jag kan icke finna, att det förslag till uttalande, som här är gjort, i det avseende betyder egentligen vare sig till eller ifrån. Det är ett uttalande, som jag skulle vilja beteckna med ett

ord, som jag borde ha rättighet att använda utan att misstolkas — ett uttalande av mer »akademisk» karaktär än av politisk karaktär. Jag finner icke, att man med ett sådant akademiskt uttalande vinner så mycket, att det är någon anledning att fästa större vikt vid att få det till stånd. Av det skälet, herr talman, kan jag icke finna tillräcklig anledning att instämma i reservationen.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Med uttalande av den principiella ståndpunkt jag har i frågan, med underkännande av utskottets motivering och med fasthållande av den djupt betydelsefulla arten av det problem, vi här syssla med, kan jag således, herr talman, för min del icke i nuvarande läge annat än yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Den siste talarens anförande förefaller mig just vara det akademiska inslaget i denna debatt och knappast något praktiskt politiskt försök att föra denna sak framåt. När han talade om tempo — och temperament kan man ju för övrigt också tillägga, att det behövs för att föra en politisk fråga framåt — så veta vi nog allesammans, att varav hjärtat är fullt, därom talar munnen, bakom det vill man också lägga någon handling. Jag tror, att den siste talarens negativism och de många hinder, som han utfann mot att samla kammaren om ett beslut i denna sak, som skulle giva oss något för framtiden, betyder, att han själv icke känner så varmt för en sådan framryckning. Annars skulle han ha begagnat detta tillfälle för att förorda någon utväg.

Jag har emellertid begärt ordet särskilt därför, att jag måste gent emot de anföranden, som nu framkommit, något ytterligare trycka på det s. k. initiativet, som icke får förbises. Saken är ju icke så komplicerad, att man icke kan förstå den utan alltför långa och sakrika utredningar. Och hade den siste talaren velat ha andra utredningar än här funnos, så skulle det väl ålegat honom, att i konstitutionsutskottet framlägga detta. Det få vi göra i lagutskottet, när en utredning icke är tillräcklig, eller när vi vilja komma fram på en annan bog. I sista hand får man skriva en reservation med den ytterligare utredning, som kan behövas och åstadkommas.

Då den siste talaren sade, att liberala samlingspartiets motion från år 1908 innehöll värdefulla uppslag, varför ryckte han då icke fram med detta i utskottsbetänkandet, så att vi på det sättet på olika vägar skulle kunnat komma till ett gemensamt mål? Det bör man väl synnerligen lägga sig vinn om, då vi skola vara allierade, och icke bara stå stilla och låta den ena parten strida ensam.

Saken rör sig ju i båda dessa fall om allmän folkomröstning. Referendum betyder att folkomröstning äger rum bara i vissa av lagen uppräknade fall och dessutom då regeringen eller parlamentet beslutar, att det skall äga rum. Initiativ betyder, att dessutom har folket, om ett visst antal av de röstberättigade medborgarna förena sig därom, rättighet att kräva en sådan omröstning. Herr Viktor Larsson framhöll, att vid sista socialdemokratiska partikongressen, skulle initiativet ha blivit skjutet åt sidan och endast referendum stå kvar nu. Kongressen lärer dock antagit

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

programkommissionens förslag. Jag satt i denna programkommis- sion, och vi voro alla ense om att beslutet skulle omfatta både ini- tiativ och referendum, men vi ändrade motionerna, som hade en oriktig terminologi, och kallade båda dessa saker för allmän folk- omröstning, under det att här nu insmugit sig den oriktiga uppfatt- ningen, att med allmän folkomröstning skulle menas bara referen- dum. Jag tror vidare, att denna nu yppade benägenhet även hos socialdemokratiska riksdagsmännen att bara gå på referendum är ett nytt uttryck för de valda förtroendemännens frukan för att släppa ifrån sig makten till folket, om detta vill taga ett eget initiativ, och därför är det mig så mycket mera angeläget att nu uttryckligen för- klara, att i denna reservation, som är avgiven av herr Larsson i Väster- ås m. fl., vill och måste jag innesluta framför allt det s. k. initia- tivet.

Herr Edén försökte också sätta ett litet krokben för motionen och reservationen genom att tala om att i motionen har omnämnts även en konstbesynnerlig dansk förening, som kommit med andra förslag. Jag förstår icke, vad herr Edén menar med en sådan invändning. Jag räknar upp de olika sätt, på vilka man på skilda håll tänkt sig ge- nomförd en rätt för folket att självt avgöra ärenden och icke bara ha valrätt sig tillerkänd, och då är initiativ och referendum ett, ett annat är den »fria valrätten», och det kan ju vara intressant att se, att det finns andra uppslag också. Nu har jag i min kläm föreslagit, att man bör söka vinna en självständig folkstyrelse, »såsom genom initiativ och referendum med flera» system, d. v. s. man skall under- söka alla dessa möjligheter. Detta »med flera» ha reservanterna strukit, så att nu står det bara kvar den allmänna folkomröstningen, och då behöver väl icke herr Edén generas av att i motionen finnes detta »med flera», som icke står kvar i reservationen.

Initiativet har dessutom den betydelsen, att det är nog bra i alla fall, att det finns en möjlighet att folkomröstning icke in- skränktes till de fall då det behagar regeringar och förtroendeman. Det är nog litet varstades makten lockar och med nödvändighet medför frestelsen att sätta apparaten i gång endast till maktens bekvämlig- het, utan att folket egentligen vet, vad det gör. Detta undvikes ge- nom initiativet, där folket självt får tala, när ett tillräckligt antal vill uttala sin mening i en fråga. Därför är initiativet det viktigaste botemedlet mot en enväldig byråkrati både på det ena och det andra stället.

Herr H a l l e n d o r f f: Ja, jag ber herrarna om ursäkt för att jag åter har tagit ordet, men efter det anförande, som herr Branting för en stund sedan höll, är det mig alldeles omöjligt att helt och hållet resignera. Jag kan icke vara fullt så ödmjuk, att jag, i likhet med min ärade vän här i närheten, kunde finna det anförandet särskilt sympatiskt.

Jag tillåter mig först livligt instämma i herr Brantings betonan- de av att det är skäl i att se upp med, hur opinioner skapas. Ja, det är det, herr Branting, och bland annat är det skäl att se upp med, hur

opinion skapas även här i denna kammare. Herr Branting råkade i sin iver elda upp sig så, att han kom med ett påstående, vars sammanhang för mig åtminstone är fullkomligt dunkelt. Han hänvisade mig till att göra någon sorts recherche på mig nära liggande håll i fråga om, hur en opinion göres. Jag är fullkomligt okunnig om vad han därmed åsyftar. Jag har icke för min del vare sig inom eller utom landet tagit del i några opinionsyttringar. Hur är det beträffande den saken med andra, herr Branting?

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Vad nu beträffar den här mycket omtalade motiveringen för utskottets yrkande, skall jag gärna säga, att hade det varit fråga om att göra ett urval av de delvis mycket roliga paradoxer, som herr Lindhagen har framställt, så skulle jag utan tvekan ha skrivit en mycket lång motivering med framplockande av en hel del sådana.

Jag skulle då t. ex. velat citera följande om parlamentarismen: »Dess inrättningar kunna sägas vara en koncentrerad utställning av de mänskliga skröpligheterna med inslag på samma gång av det goda, som bor inom oss trots allt.» Vidare skulle jag tagit med, vad som säges om, hur de olika partiledarna få bära sig åt för att få majoritet: »Man berömmar sig utan måtta själv och beljuser hänsynslöst andra. Syndabekännelse är något okänt i politiken, nödmynt och falska sedlar ofta gångbara valutor. Sakfrågorna gynnas eller bekämpas oavsett innehållet, allt efter som de framföras av anhängare eller andra.»

Ja, det där har jag mycket litet att anmärka emot. Det kan vara värt att observera för varje parti, och beträffande dem, som förklara sig vara ense med motionären i grund och botten, fastän de skilja sig från honom i fråga om det föreliggande yrkandet, tror jag, att de också kunna ha ett visst intresse av att observera dessa nog så beska anmärkningar från motionären.

Men det var ej fråga om något slags revolutionärshandbok eller sådant, utan det gällde att yttra sig över formulerade förslag. Vad nu dessa formulerade förslag beträffar, så kan det ej hjälpas, att det förhåller sig så som jag i mitt föregående anförande framhållit, att det är en lång distans mellan de allmänna teoretiska resonemang, som motionären har, och de yrkanden, vartill han kommit. Under sådana omständigheter förefaller det mig icke alls vara någon dålig motivering, en motivering ovärdig vare sig konstitutionsutskottet eller denna kammare — i varje fall tror jag, att denna kammare gjort sig skyldig till åtskilligt, som varit mycket mindre värdigt än detta. herr Branting — då man helt enkelt hänvisat till föreskrifterna i § 38 riksdagsordningen. Ty det är väl ändå meningen, när en motionär framställer ett yrkande, ett praktiskt lagt yrkande, att detta skall vara i någon mån stött genom den utredning eller den motivering, han åvägabragt. Och i det hänseendet har jag — och jag tror, att åtminstone en god del av dem, med vilka jag för-enat mig, varit ense därom — ej kunnat finna någon sådan motivering. Under sådana omständigheter kan jag ej se, att vi ha anledning att söka framkonstruera en sådan nu icke förefintlig sakmotivering för att sedermera slå ihjäl den, utan det är nog att hänvisa till, att saken ligger så, som den ligger. Så ha vi gjort, visserligen ej

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.

(Forts.)

sju gånger, som herr Branting påyrkade, men jag kan ej se, att det är något tarvligt i att sammanfatta allt i ett kortare yttrande.

Vidare tog herr Branting mycket allvarsamt upp en del saker, som jag kritiskt framfört rörande värdet av referendum. Jag skall tillåta mig påpeka en sak, när han rörande förhållandena vid plebicitet år 1870 sade, att det var lätt att åstadkomma denna stora majoritet med tillhjälp av det klerikala och administrativa inflytandet på massorna. Jag ger honom delvis rätt däri, att ett sådant inflytande starkt verkade då, men vill på samma gång rikta den frågan till herr Branting, huruvida han tror, att det är möjligt att få bort den sortens krafter, så att icke de, som sitta i styrelsen vid själva rodret och ha tag i maskinens innersta drivfjädrar, bli i stånd att vrida omröstningen ungefär så, som då skedde, vare sig det nu gäller en rent politisk omröstning eller någon annan. Jag misstänker, att den nu citerade ärade talaren på Stockholmsbanken icke är så fullständigt okunnig om, hur exempelvis en partiapparat arbetar, så att han förbiser, att det finnes en hel massa möjligheter härvidlag att justera resultatet eller spela för syn för de omröstande.

Vidare säger herr Branting — detta är, som redan påpekats, i viss mån akademiskt — att resultatet år 1870 berodde på, att det utspriddes falska förespeglningar om kejsardömet — att kejsardömet betydde freden. Det yttrandet låg 20 år tillbaka i tiden eller 18 år, om jag vill vara noga. Och det hade under tiden sedermera visat sig, att det ej var så sant, och det föll därför ingen in att i detta ögonblicket år 1870 föra fram det. Därför tillåter jag mig säga, att då herr Branting karaktäriserade mitt exempel såsom olyckligt, herr Brantings egen kritik i det fallet visserligen icke var mindre olycklig.

Den ärade talaren på Västeråsbanken gjorde några erinringar mot vad jag anmärkt. Han yttrade, bland annat, att det vore lämpligt att höra sig för hos folket rörande framförandet av en eller annan fråga, dess fördröjande för närvarande o. s. v. Ja, det kan nog vara ganska riktigt, att man där skulle få höra en hel del rätt bittra anmärkningar. Men nu är det så, att jag för min del icke utan vidare kan godkänna, vare sig i ena eller andra fallet, den opinion, som på detta vis liksom avlyssnar den så att säga högsta instansen. Den ärade motionären har så innerligt rätt, när han på ett ställe talar om pressens inflytande: »Dagligen inpräntar redaktionen på olika vägar hos tiotusentals läsare sina egna privata meningar och deras förträfflighet samt sin ovilja mot andras. De angröpna, som dock ha lika medborgarskap och människovärde som redaktören, stå rättslösa inför detta otroliga av samhällsordningen tolererade tyranni.»

Ja, det är så sant, så sant. Jag tror, att det kan tillämpas på alla möjliga områden. Men därav följer, att den på detta vis skapade opinionen ingalunda har det avgörande värde för vad som inom staten är bäst och nödvändigast, som den ärade talaren på Västeråsbanken tycktes vilja anse.

Herr Branting slutade sitt anförande med att betona, att referendum är nyttigt, men parlamentarismen är nyttigare. Jag tror

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

för min del, att den naturliga gången är den — om vi bortse från de alldeles säregna förhållanden, som råda i Schweiz — att blir parlamentarismen införd i en stat, så är det förr eller senare nödvändigt att mot dess missbruk utfinna andra metoder. Bland dem torde referendum vara en. Därför kan man säga, att utvecklingen blir den, som herr Branting nämnde, fast nog i någon annan mening. Men eftersom den nu citerade talaren så kraftigt underströk just parlamentarismens betydelse, skall jag tillåta mig att göra en liten personlig bekännelse. Om kritiken över de icke obetydliga fel och brister, som förefinnas hos parlamentarismen — en kritik, som utmynnar i den delvis ytterst förträffliga karakteristik, som herr Lindhagen framfört i sin motion och jag nyss citerat — blivit så bitter, beror det nog till rätt stor del på, att folket vant sig, icke bara här i vårt land utan på alla möjliga håll, att alldeles överskatta betydelsen av hela den parlamentariska apparaten, så att man väntar, att allt möjligt skall genom den apparaten förbättras. Men dylika förhoppningar ha med nödvändighet besvikits. Det är så naturligt att man kommit till dylika överdrivna förväntningar. Det var ett skede för ett femtiotal år sedan, då hela Europa vände sig att med spänd uppmärksamhet lyssna till vad som tilldrog sig i det engelska parlamentet och alldeles speciellt i dess underhus. Ifrån den tiden har det blivit så, att varje riksdagsman, député, abgeordneter och stortingsledamot anser sig vara en sådan där stor parlamentariker som Canning, Palmerston, Disraeli, Gladstone och andra i det engelska underhuset. Men det är faktiskt så, att utvecklingen under de sista femtio åren har i allra högsta grad prutat på dessa representationers stora makt och myndighet på grund av omständigheter, som torde vara rätt tydliga för övrigt. Utan att på något vis vilja profetera tillåter jag mig mistänka, att restitutionen av dessa institutioner efter det nuvarande kriget till deras förutvarande betydelse ingalunda blir så snabb, som man förmodar.

Hos oss i vårt lugna land ha vi emellertid kunnat leva kvar i en sådan överdriven föreställning. Det är klart, att vi alla här i riksdagen ha intresse av att underhålla den. Det är så angenämt att tillhöra en församling, där alla ledamöterna äro så mäktiga, att hela världen bör lyssna på, vad man där säger. Det kan likväl nog icke hjälpas att vi numera få, även vi, se litet ödmjukare på vår ställning. Vi måste inse, att även en så mäktig institution som svenska riksdagen icke är den enda avgörande i landet utan att den endast är ett led jämte andra, och att folket som vi representera — det vill säga den närvarande generationen — också det endast är ett led i den levande statskroppen med skyldighet att överlämna det tagna arvet förökad och förbättrat till kommande släkten. Förstå vi det, så se vi litet mera blygsamt på vår ställning och kunna litet grundligare taga itu med åtskilliga av de brister, som den ärade motionären i sin motion mycket riktigt dragit fram i ljuset.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Herr Larsson i Västerås: Herr talman! Jag skall icke inlåta mig på något bemötande av herr Hallendorffs »akademiska» utläggningar, som han själv betecknade dem, utan vill inskränka mig till några erinringar.

Beträffande herr Hallendorff, som icke vill godkänna den allmänna opinionens utslag, skall jag blott be att få säga det, att det finner jag helt naturligt med den synpunkt, som herr Hallendorff har på dessa saker, men det skulle vara intressant att veta, varest han för sin del söker bevisen på vad som är skadligt och icke skadligt för landet och folket. Det har man icke kunnat få någon upplysning om. Förmodligen är för herr Hallendorff första kammarens utslag i det hänseendet fullt acceptabelt. Då man här talar om det skadliga eller icke skadliga, vill jag emellertid erinra om det förhållande, som nu råder, att andra kammaren gång på gång godkänner och första kammaren lika regelbundet avslår förslag, som nått fullständig mognad. Jag undrar om det ens är någon i denna kammare, som vill påstå, att t. ex. förhållandet av en lösning av frågan om det lokala vetot, som har en så ofantlig betydelse, icke är skadlig för land och folk? Det finns möjligen någon här, som vill påstå det, men jag vågar bestämt säga, att det stora flertalet av svenska folket har en annan mening angående den saken.

Sedan ber jag få göra en liten erinring mot konstitutionsutskottets ärade ordförande beträffande den anmärkning, han riktade mot vår reservation. Han ansåg, att det hade varit reservanternas skyldighet att prestera en utförlig motivering och draga upp linjerna för, huru man ansåg att utredningen borde gå till. Han anförde vidare, att det hade bort vara synnerligen lätt för reservanterna att göra detta, då de i den liberala motionen från år 1908 hade en god ledning. Jag skall beträffande den saken endast be att få erinra om, vad som säges i den liberala motionen år 1908, som var undertecknad av herrar Staff, Ernst Beckman, Johan Ericsson m. fl. — jag förmodar hela det dåvarande liberala förtroenderådet. Den är ganska omfattade — jag tror, att den omfattar 15 å 16 sidor — och där resoneras det om, huru man till exempel skulle kunna tänka sig, att en folkomröstning skulle vara anordnad m. m. sådant. Men så ber jag få fästa uppmärksamheten på slutet av motionen, där motionärerna säga följande: »Över huvud hava vi med denna motion icke avsett att uppdraga några bestämda konturer för det sätt, varpå hithörande frågor borde ordnas. Vårt syfte har fastmer varit att söka framhålla själva grundtanken, och vi betona uttryckligen, att de närmare detaljerna här endast förslagsvis berörts.»

Vad innebär nu detta? Jo, motionärerna säga själva, att de med sin motion endast velat framhålla själva grundtanken. Nu anse vi reservanter, att vi i den korta motiveringen till vår reservation just ha anfört själva grundtanken, nämligen huru vi i stort tänkt oss denna folkomröstning. Men i likhet med motionärerna från år 1908 ha vi icke med några bestämda direktiv velat binda utredningen, utan önska, att den må kunna få ske helt fritt och bli så allsidig, som över huvud är möjligt. Och jag tror för min del, att det yrkande

vi i det avseende framställt, är ganska tillfredsställande. Jag hoppas för min del, att flertalet i denna kammare må kunna förena sig om detta yrkande, till vilket jag fortfarande ber att få anhålla om bifall.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Efter härmed slutad överläggning framställde herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan i förevarande moment samt vidare på avslag därpå och bifall i stället till den av herr Olof Olsson m. fl. avgivna, vid momentet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen hava flertalets mening för sig. Som votering likväl begärdes, uppsattes, justerades och anslogs en voteringsproposition av följande lydelse:

Den, som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten 1) mom. a) av utskottets förevarande utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den av herr Olof Olsson m. fl. avgivna, vid momentet fogade reservationen.

Omröstningen utföll med 92 ja, men 97 nej; och hade kammaren alltså med avslag å utskottets hemställan bifallit den av herr Olof Olsson m. fl. avgivna, vid momentet fogade reservationen.

Härefter föredrogs *mom. b)*. Därvid yttrade:

Herr Lindhagen: Nu kommer motionen mera in på de s. k. utopierna och kan då måhända ej räkna på något vidare understöd. Emellertid berör den motion, varom nu är fråga, enligt mitt förmenande ett viktigt ämne.

Herr Hallendorff framhöll under sitt förra anförande, att det icke var sammanhang mellan motionärens motivering och hans yrkande. Därmed menade herr Hallendorff påtagligen, att motionären hade för sin del framhållit, hur det nuvarande politiska systemet verkat i syfte att göra den stora massan av valmän osjälvständiga, och han menade, att då skall man ej ge dem ännu mera makt, när de äro så osjälvständiga redan nu. Men han hade icke uppfattat min tankegång och ej velat lyssna till erfarenheten, som är grunden till hans uttalande. Varför är det stora antalet medborgare så osjälvständiga och tvungna att gå efter en del pekvinnor? Jo, just därför, att man ej anförtror dem att tänka själva och försöker ge dem tillfälle att göra det, och det är det man ej kan vinna genom att några privilegierade ensamma taga allt sådant tänkande i egen hand. Herr Hallendorff har ej lämnat någon antydan ens rörande sin upp-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

fattning i dessa saker. Vart vill han emellertid föra oss? Jo, till envælde, till ärftlig regeringsmakt, där en kanske degenererad person föds att ensam styra och de andra icke få något inflytande alls. Det är herr Hallendorffs ideal. Om jag förstod honom rätt, var det dock så han menade. För min del tror jag däremot, att folken aldrig komma ur det nuvarande politiska förnedringstillståndet, förrän de djupa lederna få tillfälle att vinna egen upplysning och att handla själva och tänka själva utan kommando av något slags ledning. Förrän vi kunna fatta betydelsen av detta problem och göra något för det, kommer världen alltid att bli eländig som nu. Som i den föregående motionen framhållits, synas erfarenheterna från Amerika visa vad som kan vinnas när man utan demagogiska syften *uppfost*rar folket till eget tänkande och handlande. Det blir en helt annan, en ny kraft hos ett dylikt folk.

Erfarenheten utifrån lär, som det sägs, att folket har ofta blivit en missräkning både för de längst gående radikalerna och för den yttersta högern. Och det är ju ingenting skadligt däri. Folket tager intet förslag, som man icke är övertygad om verkligen är gagneligt. Men om folket förkastat ett förslag, så kan det väckas igen, och på så sätt kan saken gå framåt. Parlamenten verka i sin ordning samtidigt med detta folkavgörande och kunna även för sin del besluta lagar för landet.

Det nu föredragna yrkandet avser att åstadkomma självständighet hos urväljarne, således att undanröja partilivets missförhållanden, som bestå i att överallt, där det ligger ett maktförhållande, komma människorna att inordna sig under detta på sådant sätt, att den stora massan av folket bli fullkomligt styrda. När den högsta ledningen säger a, så måste de säga a, och när ledningen säger ö, så säger också massan ö. Det kan man säga är det nuvarande tillståndet, naturligtvis med viss begränsning, ty även här kan makten gå för långt någon gång. Men i det stora hela och under vardagliga förhållanden är det så.

Vad få dessa stackars valmän göra? De få rösta på ett antal personer. Och vilka få de rösta på? Jo, varje individ är utan möjlighet att avgöra detta — i synnerhet efter de proportionella valen — utan det bestämmes väsentligen där uppe i ledningen. Visserligen företages kanske något provval med ett fåtal väljare, men även där väljes det efter pekpinne.

Och hur förhåller det sig med folkrepresentanterna? Äro vi så självständiga här i riksdagen? Ni få ju före avgörandena veta, vad ni skola göra, av partiledningen och måste rösta därefter. Säger partiledningen a, så säger ni a, och säger partiledningen ö, så säger ni ö. Det kan man säga är det hela. Såvitt det icke går för långt naturligtvis, ty då reagerar även en parlamentarisk församling, liksom även hela folket gör det.

Därtill har också partilivet usurperat pressen, och pressen inleder människorna i intressesfärer, där var och en bearbetar sin publik för att skapa en folkopinion för sig. Och på så sätt blir folkopinionen

fördummad av den ene i en riktning och av den andre i en annan riktning.

Nu vill jag säga, att jag här icke vänder mig mot några vissa ledare eller personer, ty de äro i grund och botten lika hyggliga som andra personer. Men det är systemet, som förleder och tvingar dem att utöva en sådan makt, och de andra ha blankt ingenting att säga.

Men det bör icke få gå på det sättet i evighet. Det blir då icke något samförstånd mellan människorna. Man kommer icke fram till några andliga värden, och den andliga friheten blir endast en saga, en drömbild, som icke har den ringaste betydelse i det politiska livet. Därför måste man neutralisera maktsystemet, så att den andliga friheten blir var mans egendom och så att även de s. k. ledarne, vare sig de sitta på regeringsbänken eller inom partierna i parlamentet eller ute bland folket, de s. k. inpiskarna, återföras till sin naturliga verksamhet att vara medmänniskor i de djupa lederna, som göra så gott de kunna de också, utan att bli tvingade eller förledda till att kommandera andra.

Det är bra märkvärdigt ändå! Här ha vi på regeringens förslag antagit den ena lagstiftningen efter den andra för att reglera föreningsväsendet och sammanslutningar mellan olika personer i ekonomiskt hänseende. Ja, man har till och med i lagstiftningen bemödat sig att skydda minoriteternas rätt inom aktiebolag. Men de viktigaste av alla sammanslutningar, de farligaste av alla sammanslutningar, de politiska partierna lämna man vind för våg. De få driva sitt spel hur som helst. Kan det vara lyckligt, och kan det vara riktigt? Även dessa skola väl åtminstone förbindas att på något sätt hålla sig inom det förnuftigas gräns. Och det förnuftigaste vi ha är varje individs andliga frihet. Därför har jag verkligen gått så långt i utopism, att jag t. o. m. föreslagit, att dessa organisationer lika väl som andra böra, för att få utöva politisk verksamhet, låta inregistrera sig och förete stadgar.

I dessa stadgar skola endast stå två saker. Det ena är, att även inom ett parti måste härska andlig frihet. De demokratiska partierna ha sedan länge haft på sitt program fullständig yttrande-, tryck- och församlingsfrihet. Men när det kommer till tillämpningen, så är detta endast till för dessa partier gentemot andra. *Inom* partierna finnes ofta icke någon yttrande-, tryck- och församlingsfrihet. Och så har det varit under århundraden. Men vi måste väl komma därhän, att det först och främst skall bli andlig frihet inom partierna, och det bör således stå inskrivet i deras stadgar.

Så är det också en annan sak. De s. k. proportionella valen ha införts som ett försök att låta partierna sins emellan komma till sin rätt, att låta olika meningar där göra sig gällande. Men *inom* partierna bibehåller man majoritetsvalen. Där få minoriteterna aldrig ett dugg att säga annat än av nåd någon gång, om de förhålla sig mycket väl och icke trampa någon på fötterna eller uppträda självständigt på något sätt. Och är man mycket osjälvständig, så kan man bli befordrad till de mest ärofulla hedersposter. Det är väl ett förskräckligt tillstånd, som gör, att politiken fortfarande för männi-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

skorna mot ständigt fördärv i stället för mot större lyckomöjligheter. Om det någonsin skall vara proportionella val, så är det väl inom ett parti, ty där gäller det ju särskilt att åstadkomma sammanhållning. Och tror ni, att man kan uppnå sammanhållning mellan människorna i längden bättre genom knytnävsregemente, när man säger, att det och det skall ni blankt rätta er efter, än om man nitälskar för, att var och en har sin frihet att framföra sina uppfattningar och göra dem gällande? De partier, som handla på det förra sättet, komma alltid att gå under förr eller senare. Stränga herrar regera aldrig länge säger ett gammalt ordspråk. Jag har därför också föreslagit, att för att kunna inregistrera ett politiskt parti skulle fordras, att i stadgarna föreskrivits, att proportionella val skola äga rum inom partiet, när det begäres, efter en enkel, av staten för alla sådana sammanslutningar fastställd valmetod.

Herr Hallendorffs linje fram emot det degenererade enväldet kan jag aldrig rekommendera, men däremot de ovan angivna linjerna, som icke äro mina, utan som alltid varit mänsklighetens, fastän de aldrig varit politikens. De föra till ett upplyst folk, där individernas andliga frihet betraktas som något heligt, som skall respekteras, och det är enligt min övertygelse endast på den vägen, som det kan bli något förnuft i samhällets politiska verksamhet.

Jag skall be, herr talman, att som ett uttryck för denna min opinion få göra ett hopplöst yrkande på bifall till min motion.

Herr Hallendorff: Herr talman! Jag skulle verkligen icke ha tagit till orda, om icke herr Lindhagen uppfordrat mig därtill, genom sitt påstående att jag svärmade för något slags degenererat envælde. Det vill jag visst icke vidkännas. Om det skall vara envælde, så vill jag åtminstone icke, att det skall vara degenererat. Det kan jag försäkra herr Lindhagen.

Men förresten skulle jag tro, att på många punkter skillnaden mellan herr Lindhagens åskådning och min icke behöver vara så förfärligt stor. För min del är jag mycket intresserad av att den demokrati, som vi ha och som vi icke heller lära undslippa, fostras till så stor omdömesförmåga och verklig mogenhet som möjligt. I det avseendet tror jag, att herr Lindhagen och jag kunna rätt väl sympatisera med varandra.

Vi skilja oss däremot ifråga om medlen. Där tycks mig saken ligga så — om jag får taga ett exempel — att den ene, när han finner en något svag förkrumpen varelse, försöker få denne fullt färdig genom att sätta till alla möjliga mer eller mindre konstiga maskiner, varigenom han skall kunna stödja sig och bli just så arbetsduktig som åsyftas. För min del vill jag snarare rekommendera den metoden, att man med en grundlig och rationell hälsokur satte vederbörande i stånd att återvinna sin hälsa så mycket som möjligt för att verkligen kunna fungera ordentligt i de framtida prövningar, som kunna komma. Detta om detta.

I själva saken tror jag icke jag behöver ingå på någon längre

diskussion, utan jag tillåter mig endast hemställa om bifall till utskottets förslag.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Vidare anfördes ej. Herr talmannen framställde propositioner dels på bifall till utskottets hemställan i förevarande moment, dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 12.

Herr statsrådet *Mörcke* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 72, angående vissa åtgärder för lantförsvarets stärkande;

nr 86, med förslag dels till lag om landstornsprövning åren 1919—1927 samt utbildning av officerare, underbefäl och fackmän vid landstormen under åren 1920—1928, dels ock till lag om skyldighet för vissa värnpliktiga att under år 1917 undergå landstornsprövning och befäls- eller annan särskild utbildning vid landstormen;

nr 87, angående anvisande av medel för bestridande av kostnader för utbildning av landstornsbefäl m. m.;

nr 102, angående pension åt förre arbetaren vid ammunitionsfabrikens avdelning å Marieberg Anders Gustaf Johansson;

nr 103, angående ersättande från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar av vissa förskottsvis utgivna medel;

nr 113, angående medelsbehovet för år 1918 under ordinarie reservationsanslaget till arméns vapen, ammunition och målskjutningsmateriel samt artilleriets övningar och materiel;

nr 114, angående anvisande av medel till vissa byggnadsföretag vid armén;

nr 115, angående ersättning från fjärde huvudtitelns allmänna besparingar av vissa förskottsvis utgivna medel;

nr 116, angående tillstånd för vissa beställningshavare å staten för artilleriets fabriker och tyganstalter att för rätt att åtnjuta ålders-tillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgöring;

nr 109, angående pension åt arbetaren vid ammunitionsfabrikens avdelning å Karlsborg Carl Johan Westerberg;

nr 119, angående anläggning av ett stickspår från Åkers styckebruks järnvägsstation till Åkers krutbruk;

nr 120, angående ökade medel till utgifter för bränsle, lyshållning m. m. vid tekniska högskolan;

nr 121, angående pension åt förste maskinisten C. Johannesson Blom;

nr 122, angående inlösen av ett antal exemplar av vissa delar av ortnamnskommitténs arbete över ortnamn i Älvsborgs län; och

nr 123, angående viss ändring i bestämmelserna rörande understöd från småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt.

Samtliga dessa propositioner blevo på begäran bordlagda.

§ 13.

Vidare överlämnade herr statsrådet *Broström* Kungl. Maj:ts propositioner:

nr 73, angående vissa åtgärder för sjöförsvarets stärkande;

nr 78, angående beredande av medel till bestridande av vissa kostnadsökningar för sjöförsvarets ordnande m. m.;

nr 130, med förslag till förordning om extra inkomst- och förnögenhetsskatt för år 1918 m. m.; och

nr 131, angående upptagande bland statsverkets inkomster för år 1918 av en post av tillfälliga lånemedel för extraordinära försvarsutgifter.

Jämväl dessa propositioner bordlades.

§ 14.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.*

Fortsattes handläggningen av konstitutionsutskottets utlåtande, nr 6, i anledning av väckta motioner om skrivelse till Kungl. Maj:t angående revision i visst syfte av grundlagarna och därmed sammanhängande författningar, m. m.; och lämnades därvid i fråga om *punkten 1.o) mom. c)* ordet till

Herr *Lindhagen*, som yttrade: Jag väntade här på något yttrande från den samlade reservationen från åtskilliga, som utan att göra något bestämt yrkande, dock ha i denna punkt reserverat sig mot utskottets betänkande.

Här äro vi i alla fall inne på vad herrarna kalla en praktisk fråga. Liknande saker ha nämligen förut varit före i kammaren. Vi ha således den fördelen här, att se några gamla hjulspår, på vilka vi med trygghet kunna köra in vår gamla kärra. Det gäller nämligen frågan, huruvida icke en utveckling av det parlamentariska samhällsskicket bör föranleda till, att liksom vid gemensamma voteringar kamrarna bidraga i förhållande till sitt styrketal, så böra även delegationer för val av justitieombudsman och militieombudsman ävensom utskottens och andra delegationers ledamöter utses i förhållande till kamrarnas styrketal.

Jag har särskilt tillåtit mig framhålla, vilken betydelse detta skulle ha för att stärka justitieombudsmannens ställning. Justitieombudsmannainstitutionen har ju genom författningarna erhållit mycket stora uppgifter och särskilt att vaka över de medborgerliga rättigheterna. Men ämbetet står på lerbatter så att säga. Det väljes årligen av lika antal delegerade från båda kamrarna, och då första kammarens majoritet representerar just ämbetsmannauppfattningen och plutokratien, så är det klart, att justitieombudsmannen har ett mycket svagt stöd i den halvan av sitt underlag i sin strävan för de medborgerliga rättigheternas upprätthållande. Och när justitieombudsmannen går till handling, d. v. s. åtalar, så är det i alla fall ämbetsmannakårerna, som döma över åtalet och bestämma efter sin uppfattning, vad som är riktigt eller icke. Då

kan i politiska mål icke undvikas, att politiska åskådningssätt spela in alldeles ofantligt. Det gör också, att justitieombudsmannen säger, att han vågar aldrig åtala, utan att kunna räkna på att det möjligen också kan bli något resultat. Annars äventyras, som det heter, ämbetets anseende.

Tidigare har av mig ifrågasatts i en motion, att andra kammaren ensam skulle utse justitieombudsman. Jag tillåter mig nu här endast föreslå den medelvägen, att justitieombudsmannens och likaså militieombudsmannens elektorer skola utses proportionellt efter kamrarnas styrketal. Tidigare har väckts motion av mig, och jag tror därefter även av någon annan, att samma förfarande skulle i grundlagen införas för val av utskott och delegationer i allmänhet.

Jag skall be för min del att få yrka bifall till en skrivelse till regeringen i det syftet.

Vidare anförde

Herr Hallendorff: Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Jag förvånar mig över att de många reservanter, som stå antecknade vid denna punkt, icke yttra sig. Under sådana förhållanden skall jag i alla fall begära votering för att få se, huru de komma att rösta.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, yttrade herr talmannen, att han, enär det av herr Lindhagen framställda yrkandet vore av alltför obestämt innehåll, funne sig ej kunna framställa proposition på samma yrkande. Härefter gav herr talmannen propositioner först på bifall till utskottets hemställan i förevarande moment samt vidare på avslag därå; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja godkänd. Herr Lindhagen begärde emellertid votering, till följd varav nu uppsattes, justerades och anslogs denna omröstningsproposition:

Den som vill, att kammaren bifaller konstitutionsutskottets hemställan i punkten 1:o) mom. c) av utskottets förevarande utlåtande nr 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren avslagit utskottets berörda hemställan.

Voteringen utvisade 113 ja mot 54 nej, vid vilken utgång kammaren således bifallit utskottets hemställan.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Vid föredragning härpå av *mom. d)* anförde:

Herr Lindhagen: Denna motion är en konsekvens av de föregående. Då enligt min erfarenhet det stora målet att bereda frihet för individerna blir omintetgjort, i samma mån som de få självhärskare över sig, måste man också taga hänsyn till, hur det förhåller sig med själva regeringarna. Det heter visserligen, att regeringsbildandet är fulländningen av ett demokratiskt system, men i själva verket innefattar det en ytterligare skärpning av monarkismen i partiväsendet. En statsminister till exempel är icke utsedd ens av det parti, han tillhör, utan detta är en enskild angelägenhet bland de härskande koterierna, och när mannen är funnen, har han faktiskt rätt att ensam välja alla de andra statsråden. Formellt underställes det Konungen, men faktiskt väljer statsministern vilka han vill. Kan det kallas demokratisk ordning, att vi plötsligt få en hel del människor, som bliva var inom sitt departement herrar över liv och död, kan man säga, utan någon annan grundval än statsministerns personliga omtanke och vilja? Vi hava icke haft något statsministerämbete förut, men det har införts på senare tider. Jag kan icke förstå annat än att det är en verkligt farlig samhällsinrättning, oförklarlig och oförenlig med ett folkligt styrelsesätt och ägnat att ruinera de bästa anlag. Detta envælde vid utseendet av andra ministrar och behärskande hela kabinettet och hela samhällets politik står ingenstädes föreskrivet men det blir faktiskt på det sättet. Han blir enväldshärskare, utan att i många fall någon möjlighet till rättelse finnes och i andra fall endast efter stort spektakel.

I Schweiz har man verkligen sökt åvägbringa en demokratisk ordning. Där väljas alla ministrar av representationen. Någon statsminister finnes i själva verket icke, utan det utses blott en ordförande för viss tid, och sedan skall det väljas en annan ordförande. Det kan vara förnuft i en sådan ordning, men det så kallade parlamentariska ministerbildandet, som vi hava i övriga europeiska länder, är motsatsen till demokrati enligt min mening. Det stora folket får blott nya härskare, som trona däruppe bland rökelsen från partifolkets undersåtliga dyrkan och i den magiska belysningen från de andra partigudarnas mot dem riktade åskvigggar.

Därtill kommer, att när ett parti får regeringsmakten på sådana grunder, anses det icke vara så, att regeringen skall helt och hållet vara ett uttryck för partiets vilja, utan det arrangeras på det sättet, att det är partiet i parlamentet, som skall rätta sig efter regeringen. Den lilla möjligheten till personlig uppfattning och individualitet, som kan finnas kvar, går spårlöst förlorad. Man rådgör ju ibland med partiledningen och för formens skull arrangeras någon gång vid högtidliga tillfällen en skenöverläggning med den stora massan rörande på förhand bestämda saker. På detta sätt blir ett parti, som skall övertaga makten, klavbundet; det blir icke andlig frihet kvar för de djupa leden, eller åtminstone mycket obetydligt. Då förefaller det mig, att det gamla lantmannapartiets lösen var riktigare. Man sade: till konseljörren men icke vidare. Därmed menade man: ni

ina gärna bliva ministrar, men vi uppgiva icke vår politik, vi följa den i alla fall; vi skola göra vårt bästa i samarbetet, men regeringen måste rätta sig efter folkets behov och icke tvärtom.

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.*

(Forts.)

Om detta kunde sägas mycket mera. Men, herr talman, jag skall med dessa korta ord yrka bifall till min motion, som är byggd på det schweiziska systemet. Det är således icke någon utopi utan det finnes redan något att gå efter.

Herr Hallendorff: Jag skulle kunna säga i detta fall såsom i det föregående, att det finnes mycket i vad herr Lindhagen anfört, som jag kan livligt instämma i. Han har målat en träffande tavla, hur det ställer sig, när man av en regering fordrar, att den skall vara partiregering, hur den då utsättes för direkta anfall från olika håll och blir »misstänkliggjord även i sina mest lojala avsikter» o. s. v., såsom det står i motionens motivering. Men därifrån tyckes det mig vara ett ganska långt steg till det yrkande, som motionären framställt, och som enligt mitt förmenande egentligen innebär ett fullständigt upplösande av regeringsmakten för närvarande. Då icke någon verklig grund för hans yrkande synes mig hava framställts, ber jag att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Vidare anfördes ej. Efter av herr talmannen framställda propositioner i ämnet blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Mom. c) föredrogs nu; och yttrade därvid

Herr Lindhagen: Blott några ord om denna sak. Jag är övertygad om, att i framtiden kommer denna sak till sin rätt, och för övrigt är det icke någon nyhet, att en del högre ämbetsmän skola väljas av dem som skola styras av dessa ämbetsmän. Denna regeringens maktbefogenhet att ensam utnämna ämbetsmän har lett till ämbetsmannakårens byråkratisering på ett mycket skadligt sätt. Vad man än må säga om folkvalda ämbetsmän — ty även detta system har sina skuggsidor — sämre resultat än genom regeringsutnämningar kan omöjligen uppnås. Ur denna synpunkt är det riktigt, att just de högre ämbetsmännen komma i kontakt med folkets behov, och detta kan endast ske, genom att folket självt får välja sina ämbetsmän, ett system som vi haft i gamla tider och som praktiseras även nu i vissa fall. Även nu förekommer det ju, att till och med domareämbeten här i landet tillsätts genom allmänna val.

Jag har också påpekat, att man kunde börja experimentvis med landshövdingposterna, om dessa över huvud taget skola bibehållas. Det synes lämpligt att börja med att tillsätta dessa befattningar genom val. Dessa ämbetsmän tillsätts, såsom vi veta, oftast på helt annat sätt än grundlagen föreskriver. Där står, att det skall ske efter förtjänst och skicklighet, men här är det mera så, att det tillsättes män, som hava personliga relationer till konungamakten eller till den bestående regeringen. Det är ett slags pensionering av partitrogna vän-

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

ner, som slutat sin verksamhet på annat håll. Nu har någon gång gjorts undantag, och vi hava ett lysande sådant i vår talman, men i det stora hela går det nog till på samma sätt som förut.

För att åstadkomma en kontroll på och en nyttig ledning för dylika val har jag föreslagit, att alla underordnade ämbetsmän inom det verk, vars chef det är fråga om att välja, skulle hava rättighet att göra upp ett förslag genom omröstning. Sedan skulle valet äga rum genom de röstberättigade inom vederbörligt område — således när det gäller en landshövding, de röstberättigade inom länet — och då skulle de röstande givetvis hava rättighet att även gå utom detta förslag.

Jag skall be att få yrka bifall till motionen.

Herr H a l l e n d o r f f: Jag tillåter mig att yrka avslag på motionen, d. v. s. bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning gav herr talmannen propositioner å de yrkanden, som därunder förekommit: och biföll kammarerna utskottets hemställan.

Sedan *mom. f)* härpå föredragits, yttrade:

Herr L i n d h a g e n: Denna motion, som rör pressens reformering, hade verkligen förtjänat att behandlas i särskilt betänkande och ägnas någon större uppmärksamhet. Såsom herrarna kanske erinra sig, var denna fråga före 1910 och gick då lyckligtvis till ett av de tillfälliga utskotten, som någon gång icke se så högmodigt ned på alla försök att åstadkomma något bättre. Detta utskott hade ett mycket sympatiskt utlåtande om frågan och förordade också åtskilligt, men menade, att denna fråga nog skulle bli utredd av den kommitté, som då satt för att företaga revision av tryckfrihetsförordningen. Det har emellertid icke denna kommitté gjort, så att saken står kvar på samma ståndpunkt.

Pressen är ju en av de fem statsmakterna och dess makt är obeskriverlig, såsom herrarna veta. Pressen har också till uppgift att mobilisera den allmänna rösträtten och helt och hållet taga hand om, huru valmännen skola tänka och känna, och att föra fram kandidater. Inför detta suveräna tryck hava valmännen egentligen icke mycket att säga, och ibland kanske ingenting alls.

Vidare anträffas ingen hänsyn på tidningsredaktionerna. De äro icke vana därvid, ty det gives ingen verksamhet, som staten släpper så lös utan kontroll, som tidningsredaktionernas. Man kan säga, att det finnes knappast något för den medborgerliga friheten farligare monopol än det, som sluppen förlänat en person genom redaktörsskapet för en spridd tidning. Han får dagligen i hundratusentals läsare inpränta sin och sitt partis mening och får dagligen illvilligt och ovederhäftigt klandra och misstänkliggöra andras meningar, och på det sättet går det dag från dag hela året om. Vad skall det spira för medborgaranda hos dem, som uppfostras på det sättet? Människorna komma icke närmare varandra, de

bliva icke rättvisa mot varandra, allt arrangeras till ett vilt slagsmål, där karaktärslöshet, skäll och förtal spela första rollen.

Nu heter det så vackert, att vi hava pressfrihet, och i vårt land har man stiftat en särskild tryckfrihetsförordning för att tillförsäkra det svenska folket nämnda förmån. Det finnes inga andra än boktryckare och tidningsredaktörer, som verkligen äga denna frihet, det övriga folket har icke någon dylik. Och hur användes denna frihet? Man skaffar sig monopol på vad folket skall få veta i politiska frågor. Här talas om andlig frihet, och så tolereras dylika herravälden, som införa den fullkomligaste censur, man kan tänka sig. Läsekretsen får icke veta fulla sanningen utan endast förvanskad, och alla möjliga infamier och fräckheter hava fritt spelrum i tidningarna, när det gäller att gynna det egna gentemot något annat.

Det är märkvärdigt, vad människorna tåla mycket. Man finner sig i ett sådant system och tror, att man har pressfrihet. Resultatet är dock, att pressen själv inför censur, förstör andras goda namn och, vad värre är, ödelägger det allmänna rättsmedvetandet. Det är ogärningar, som den politiska pressen begär i vår tid, och därför sade också för femtio år sedan Ferdinand Lassalle:

»Jag tvekar ej att med själen uppfylld av sorg säga er: om icke en fullständig ombildning av vår press kommer till stånd, om denna tidningspest får lov att rasa ännu ett halvt århundrade, skall vårt folk i grund fördäras och ödeläggas.»

Pressen representerar vidare auktoritetssjukan. Icke någon ny åskådning, någon ny tanke eller idé kan få komma fram annat än i någon fattig tidning, som icke har något kapital och som får kämpa obemärkt med en liten läsekrets. Så snart en tidning blir stor och ledande, då — detta beror icke på tidningsredaktören personligen utan på systemet — trampas allt sådant ned, allt hindras, och det är blott auktoriteterna, ministrarna, partiledarna och dylika, som man böjer sig för obegränsat. Pressen skulle väl vara ett samvete, en fristad, där alla kunde få tillfälle att yttra sig. Jag är nu så van vid hur det går till, att jag knappast blir ond över det, men jag tänker på det stora hela. Här förekommer, att en person blir okvädad och misstänkliggjord på det mest fräcka sätt, och tro ni, att man får in ett gemmäle. Mycket sällan. Nu medger jag, att de liberala tidningarna äro mera eleganta i sitt framträdande. Det är egentligen högerpressen och de socialdemokratiska tidningarna som äro fullkomligt hänsynslösa. Men liberalerna förstå i alla fall att komma till precis samma resultat. På ett elegant sätt strypa de ännu mera alla unga tankar, de strypa dem alla. De andra hava åtminstone några ideal som de arbeta för.

Nu är det på det sättet, att i Tyskland och i Frankrike, antagligen också på andra ställen, finnes införd en rätt att komma med gemmäle. Och det är väl det enklaste krav som man kan framställa i detta fall, men det har utskottet icke alls funnit vara något som man bör taga hänsyn till i detta land. Så mycket kunde väl ändå göras, som förordades år 1910 av ett tillfälligt utskott, fastän

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

det trodde, att den kommitté som då satt skulle taga upp saken, vilket den icke gjort. Då skulle åtminstone icke en sådan tidningsredaktion kunnat skriva vad som helst och vägra en person att försvara sig, såsom de nu göra på det mest hänsynslösa sätt. Den andliga friheten är den största chimär som man kan tänka sig på detta område.

Så är det också fråga om, huruvida man icke skulle kunna få en hedersdomstol organiserad av staten, till vilken medborgare skulle få vända sig med sina klagomål. De världsliga domstolarna äro verkligen ingenting att lita på. Det är också högst motbjudande att vända sig till dem, och man kommer i alla fall aldrig till något resultat. En hedersdomstol, som skulle taga upp sådana frågor, föreslogs också vid 1910 års riksdag, och utskottet uttalade sig då halvt förordande för detsamma. I sammanhang därmed skulle behöva inrättas en pressorganisation, som tog hand om saken. Nu har verkligen här i Stockholm helt nyligen på enskilt initiativ bildats en sådan hedersdomstol på försök, ehuru i vissa avseenden mycket ofullkomlig. En sådan domstol borde egentligen vara obligatorisk för alla tidningar i hela landet, och det är också detta, som jag här i min motion har förordat.

Jag skall be, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr H a l l e n d o r f f: Herr talman, mina herrar! Det börjar nästan bli en vana, att jag förklarar mig i vissa avseenden kunna instämma med motionären. Det är nog icke fråga om annat, än att icke litet var som läst motionen har anledning att i mycket instämma i de omdömen som motionären där faller. Jag vågar till och med tro, att många praktiskt verksamma journalister äro böjda att verkligen giva ett ganska långt gående erkännande i fråga om en hel del brister och missförhållanden som i motionen påpekas. Men huru dessa brister skola kunna avhjälpas, t. ex. genom något slags tryggad rätt att få in insändare i tidningarna — varmed naturligtvis då borde förbud för vederbörande tidningar att hänga en slutreplik på insändaren, ty utan det lär man väl aldrig vinna något verkligt — eller hur de skola kunna avhjälpas genom upprättande av hedersdomstolar eller genom förbättrad utbildning av pressmännen eller genom förbud mot utgivande av söndagsnummer, förstär jag icke, uppriktigt sagt.

Jag skulle härtill vilja lägga, att om man ser på en hel del företeelser i våra dagar — vi kunna taga en tidning från vilken dag som helst — så blir man i hög grad böjd för att instämma i det skarpa omdöme som motionären citerat från Ferdinand Lassalle. När man här finner, hur en hatad och fruktad motståndare ausättes med vad medel som helst, och då man icke drar sig för att låna vapen från vilken arsenal som helst, vare sig inom eller utom landet, blir man mycket betänksam. Men man måste samtidigt säga sig, att det räcker icke ens med det kraftigaste medel som motionären påpekar, en bättre uppfostran. Ty Gudi klagat är det nog så, att det icke är de minst teoretiskt utbildade tidningsmännen som göra sig skyldiga till de

största felet i denna riktning. Här ligger felet på ett annat område. Det är endast i samband med den inifrån fortgående karaktärsutvecklingen och uppfostran av hela folket, som detta kan förbättras.

Då jag icke vågar på något sätt vänta något av de små remedier som motionären föreslagit och då jag för min del finner, att mycket av detta icke står i samband med de uppgifter, som utskottet verkligen har sig förelagda, ber jag att få tillstyrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Den siste talaren stannar vid att stå kvar i alla missförhållanden utan att göra försök att avhjälpa dem. Detta om folkuppfostran ingick i en motion som var före nyligen vid denna riksdag, och jag är övertygad om att den siste talaren då röstade emot den saken.

Vad nu angår pressen, måste jag medge, att icke bli alla missförhållanden avhjälpta genom min motion. Men man måste börja arbeta sig fram, och man måste hava några medel i sin hand för att åtminstone söka skydda den personliga friheten. När man i andra länder inför en sådan »droit de réponse» som den kallas, så bör den också kunna införas i Sverige. Det är bättre än intet, det försäkrar jag herr Hallendorff. Jag skulle även personligen vara glad, om jag i vissa fall haft denna rätt, då jag mången gång haft synnerlig befogenhet och anledning att få in ett gemmäle mot de fräckheter, som man slungat ut mot en politisk motsståndare, men som man på redaktionen vägrat mig att bemöta.

Detta om hedersdomstolar är icke heller något nytt. Det har gjorts ett försök i den vägen, man har nämligen privatim upprättat en sådan i Stockholm. En hedersdomstol bör närmast vara till för allmänhetens räkning. Men den är också ett givakt för redaktionerna. Bli en sådan domstol inrättad och sammansatt på ett förnuftigt sätt, kan man i de mest flagranta fallen vänta sig ett utslag som ger någon slags upprättelse och på något sätt hävdar den allmänna rättsmoralen. Inför en sådan utsigt bliva även redaktionerna hovsammare. De få kanske till och med publicera utslagen i sina tidningar, och sedan göra de sig icke skyldiga till dylika förseelser så ofta som förut. De äro själva offer för systemet visserligen, men det kan icke hjälpas att man måste på något sätt ingripa mot detsamma.

Den siste talaren sade, att det icke ingick i utskottets befogenhet att syssla med sådana saker. Utskottet måste göra det, ty motionen är remitterad till utskottet och icke återlämnad till kammaren. För övrigt förstår nog den siste ärade talaren, att dessa saker höra hemma i tryckfrihetsförordningen, och enligt § 85 regeringsformen är tryckfrihetsförordningen en av våra grundlagar, och alltså är utskottet i detta fall behörigt. Här är nu en sak som följer med på slutet i motionen, nämligen, att av pressmännen bör fordras någon föregående utbildning. Det är visserligen icke en grundlagsfråga, men man kan frågasätta, om det icke bör stå i grundlagen. Det är emellertid en följsak, som ett utskott ofta lägger till, fastän det icke faller uttryckligt inom utskottets befogenhetsområde.

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)

Slutligen har berörts frågan om förbud mot att utgiva söndagsnummer. Dessa uppkommo, genom att större tidningar, som hade kapital och ville skaffa sig ännu mera inflytande, började giva ut dylika nummer. Det har fört med sig, att kapitalfattiga tidningar, små tidningar få det ännu svårare i konkurrensen. Det har också med sig, att de stora, med en massa litteratur mättade tidningarna icke lämna allmänheten i någon söndagsvila ens för att kunna läsa några allvarligare saker eller samla sig själva i eftertanke. Slutligen är det ett problem även att bereda personalen nödig veckovila. Det vore därför en god sak, om söndagsnummer förbjödos. Jag har varit med på en kongress i Brüssel redan 1897, där frågan om söndagsvilan behandlades, varvid allmänt togs avstånd från de s. k. söndagsnumren, vilka man ansåg borde avskaffas.

Beträffande pressens beroende av auktoriteter tillater jag mig också att återropa Rösös yttrande. Han säger om pressen, att »den är synnerligen auktoritetssjuk». »Endast om det är från mycket auktoritativt håll, som nya trumpeter höjas, bugar den sig redan i förstone, oberoende av om det är något vidare innehåll i tonerna.» »Pressen är främst en press, en pression, ett tryck, ett tvång genom att hålla folket kvar var den själv är.»

Jag höll på att glömma en sak, som har sitt lilla intresse. Det har verkligen lyckats mig en gång att inom pressen själv få uppmärksamheten fäst vid denna sak. Det var inom den socialdemokratiska pressföreningen, i vilken jag är medlem. På motion av mig beslöt den nämligen — d. v. s. med knapp majoritet och jag vill framhålla och det förstå herrarna själva, att s. k. inflytelsrika och framstående pressmän voro emot det att i föreningens stadgar skulle intagas följande passus: »Medarbetaren har oåterkallelig rätt och osviklig plikt att efter bästa förstånd och samvete främja sanningen allena. Att sålunda objektivt och rättvist återgiva och bedöma åsikter, handlingar och förhållanden utom såväl som inom det egna partiet, att aldrig vränga en sak eller främja orätt för vänskap, avund, illvilja eller räddhåga samt att även eljest i utövningen av sin befattning vinnlägga sig om partiprogrammet i dess hänvisning till självansvaret.» Detta antogs av majoriteten och står nu i denna förenings stadgar, men jag är alldeles övertygad om att s. k. framstående och inflytelsrika personer här, som på andra områden, göra allt för att de underordnade pressmännen icke i något avseende skola få tillfälle att ställa sig detta till efterrättelse.

Härmed var överläggningen slutad. Herr talmannen framställde de propositioner först på bifall till utskottets hemställan i förevarande moment samt vidare på avslag därå och bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och förklarade herr talmannen sig ansvara hava utfallit med övertvägande ja för den förra propositionen. Votering begärdes likväl av herr Lindhagen, i anledning varav nu uppsattes, justerades och anslogs följande voteringsproposition:

Den, som vill, att kammarén bifaller konstitutionsutskottets

hemställan i punkten 1) mom. f) av utskottets förevarande utlåtande nr 6. röstar

*Ang. revision
av grund-
lagarna m. m.
(Forts.)*

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit den i ämnet väckta motionen.

Omröstningen utföll med 112 ja mot 54 nej; och hade kammaren alltså bifallit utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlåtande och övriga å föredragningslistan uppförda ärenden till kl. 7 e. m., då detta sammanträde enligt utfärdat anslag komme att fortsättas.

Härefter åtskildes kammarens ledamöter kl. 4.13 e. m.

In fidem
Per Cronvall.